

Date

**kovara
kulturr**

No: 12 Hamnan 2000

Vate

Kovara Kulturî

Hûmar: 12

Hamnan, 2000

Serredaktor:

Malmîsanij

Redaksiyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Însiyatîfê destpêkerdişê:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nîhat Elî, Cernîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temsîlkarê Almanya:

Mûnzûr Çem

Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneyîye û têkiliye (Almanya de):

Vate

Postfach: 30 21 07

10 752 Berlin/Almanya

Temsîlkarê Berlîni:

Aydin Bîngol

Tel: +49 - 30 - 688 939 23

Temsîlkarê Norveçî:

M. Darrêz

Box: 2545

7001 Trondheim/NORVEÇ

Temsîlkarê Hollanda

Ferhad Amedî

Delfzyl Str. 81

6835 CM Arnhem/HOLLANDA

Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneyîye:

Welat	serrêk	6 aşmî
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê bînî:	70 DM.	35 DM.

Vayî: 10 DM./50 SEK.

Îlan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.

Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.

Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen

475 16 98-4 SWEDEN

Adresa têkiliye:

Ihsan Türkan

Odd Fellowvägen 29

S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Tel: +46-(0)8-97 76 56

E-mail: ihsan.turkan@swipnet.se

Berpîrsiyariya her nuştî ya nuştexî/muştexe bi xo ya.

TEDEYÎ

Wendoxan rê	3
Hişyar Pîran	
"Meterî, Kê Pey Kutîş Çî Nêbenî"	4
Memed Çapan	
"Perê Tirkû Ne Werîno Ne Simîno, Axu yo"	9
Mûnzûr Çem	
Fekê Dêrsimî de Antişê Karan (Fîlan)	17
Malmîsanîj	
Kirmanckî (Kirdkî) de Suffiksî	32
Denîz Gunduz	
Şanike	49
Seyidxan Kurij	
Dyeb Sur	52
Çeko	
Dîk û Kokim	63
J. Espar	
Romanêko newe: Kilama Pepûgî	66
Mihani Licokic	
Her û Ga	72
Heydo Keçanic	
Bêriye	78
Umer Akengin	
Hac Elîyê Xaçekî û Mela	79
Roşan Lezgin	
Destanê Xo Bieşrawe	83
Giran Kizil	
Ripelê Fiqrayan	85
Firat Çelkerî ra Şîrî	87
Wendoxan ra	88
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmançî)-Frensî-XII	90
Kitabê Kirmanckî (Zazakî)-VII	95
Alfabe	96

Wendoxê delali,

Wexto ke ma na hûmara diwêsine (des û diyine) amade kerdinê, hûmara pancin û şeşina Vateyî zî Tirkîya de newe ra weşanîyay (neşr bîy). Sey çar hûmaranê verînan, nê her di hûmarî zî Tirkîya û Kurdistan de vila benê. Ma bi naye zaf şa yê. Reyna nê hamnanî çend kitabê neweyê kirmanckî (zazakî) Tirkîya de vejîyayê. Ma hêvî kenê ke ewro ra pey zî xebata zîwan û edebîyatê ma bi eseranê neweyanê hêcayan aver (raver) şêro.

Na hûmara ma de reyna nuşte û şîrê ke welat ra ameyê zî estê. Seke ma verî zî nuştbi nuştayê ke welat ra yenê, bi taybetî nuştayê hepsîyan ma zaf şa kenê. Sayeyê nê nuştayan de wendoxê ma yê zerreyî û teberî yewbînan zîyaret kenê û pê şa benê. Dûrî benê nîzdî, nîzdî benê hîna nîzdî.

Nê rojan de Tirkîya tayê peymanê mîyannetewî (uluslararası antlaşmalar) mor kerdê ke goreyê nînan ganî heq û huqûqê neteweyanê (miletanê) bindestan qebl biko. Bêguman tecrubeyî nawnenê (musnenê) ke Tirkîya peymanan mor kena la wezîfeyanê xo nêana ca. Ganî na rey kurdî hîna diqqet bikê, hîna xo verro bidê, mucadele bikê ke dereceya maksîmûme (azamî) de heqanê xo bigîrê. Vajîyaya ya ke "Heq nêdiyêno, gîrêyêno", yanî heq nîno dayene, yeno girewtene. Kurdî ganî heqanê xo biwazê labelê heqanê şexsî (bireysel haklar) nê, heqanê milî (netewî)! "Heqê şexsî" bes nîyê û na propaganda bi xo zî dekan (xapan) ra yew dek a, ganî ma nêdekewê na deke.

Vate

"METERSI, KÊ PEY KUTIŞ ÇÎ NÊBENÎ"

Hişyar PÎRAN

Yew aşmi (menge) bîybî ke (ki) ez zewecîyabîyo. Emrê mi zî heştês serrî bi. Ez hema cahîl û ciwan o. Ey ez ê (ay) aqilê xortîye (xortey) reydi zewecîyayo. O (ay) emir di, heştês serreyî de zewac şaş o. Ez zano hema seke kuferbijan ⁽¹⁾ nêva "Ka aqil", ka aqil kura wo! Eke (eki) aqil bibîynî ez ka nêzewecîyo. Însan beşer o, xetayin o.

Xortîye bî, keyfê mi ra weşêr keyf çinê bi. O (ay) hing di pîyê mi zî mi ver a celîyaynî (qehrîyaynî), tim vatîni "Ti hetanî yerey (êrey) çarşi ro acêr-qayme şonî-yenî. Kê (kes) çiyê to ra fam nêkenî. Ti rehet nêvindenî. Willay, willay, hukmat to beno, awkey to vejeno! Hetanî yerey hanî yo to taqîb kenî, sax kenî, rehet vindi, rehet!"

Hetanî yerey mi ro vajirîyaynî. Yew leqami zî mi ra naybî, vatîni "Qeşabu" ⁽²⁾, "qeşabunê şeytonî!". Welhasilî timo mi ra hêrs bîni. Inhewî (nara) mi ra zaf zî hes kerdinî. Çimkî ez dikanê ma di sey dixeyî ⁽³⁾ xebitîyaynî. Wisoyê Qasî, Xal Misfayê Dat Bedrî, Misfayê Mehemî ⁽⁴⁾ û sey înan (yîni) çendina hebî bî, ge-ge babay reydi dikan di ronîştinî, çay şimitinî (werdinî), tereqnaynî. Nê (inê) mêrdimê ke mi nameyê înan va, înan ra yew lacê her heryewî şibi teber, yanî şibi koyan. Aye (ayay) ser o xo rê (rî) ameynî tê hetî, derdê xo yewbînan rê vatîni. De inhewî Misfayê Mehemî babay ra vatîni:

-Hesen, mabênê to wû Umerî senîn o?

Seke mi va, ez sey dixeyî xebitîyaynî; babayî zî nişîyaynî vajo "Pîs o", vatîni:

-Umer baş o, baş o. Ez ti ra razî yo lakîn sey qeşabunê şeytonî orte di

1. **Kuferbi:** Yew dewa Pîranî ya.

2. **qeşabu:** Tirkî de "kaşığı".

3. **dixe:** gedeyo (domano) armenî

4. **Kesê** ke tîya de nameyê înan vêrenê pîranij î.

geyreno; ez terseno yew çî bêro yê (ey) serî ser di. Nêki sewbî ez ti ra razî yo.

Qesebaya pîy ewladî rê veşena. De nê (inê) pîlê ma hîndî debîybî ke.

O sire di zî Pîran di çatişmayî nêvindertinî. Pîyê ke lajê înan şîbî koyan vatinî "Eki çî bibo gedanê (domananê) ma, ganî (gerek) ma zî tîfinganê xo bigîrî şêrî dekwî partî mîyan." Mi zî teraqa înan goştaritinî. Mi hem goştaritinî, temaşeyê înan kerdinî hem zî ez fikirîyaynî û mi pîzeyê xo di vatinî "De eke şîma inahewa (wina) yewbînan ra bawer bikî û bi (pey) teraqa inasarênî (winasî) xo aver berî, şîma yew welatperwero tam nêbî zî yew welatperwero nêmjeto (nêmceto) sey mi şîma ra vejîyêno. Xora merdim wina (ana) rehet nişêno vajo 'Ez welatperwer o'. Welatperwerîye zî hal û heway, şert û şurûtê aye (yay) estî. Şîma ha-ha ke dewa taqîbkerdiş ra vejîyay, şîma ver bi welatperwerîye şonî û nuzdî welatperwerîye benî. Ey baş o, baş o, ez nê hewayê şîma ra razî yo."

De nara urf û edetê ma di, kê (kesî) pîlê xo hetî nişênî qalî bikî. Kê ganî pîl û şenikê (şinikê) xo bizanî. Wazeno wa şaş bo wazeno wa raşt bo. Xora ti pîlanê xo ra banderê merîfetî (melîfetî) benî. Înanê (aynanê) ke a herri ser o çimê xo akerdî xora pêro zanî, "pîl pîl o, şenik şenik o". Yew zî, verê sewki yew pîlê to bivatinî "Sîya sipî yo", ganî to zî bivatinî "Sipî yo". Sipî ra bivatinî "Sîya yo" ganî to zî bivatinî "Sîya yo". Lakîn o o wext bi, nika (înkey) wina nîya; sîya sîya yo, sipî zî sipî yo.

* * *

Yew aşmî zewacê mi ra pey, yew şewî teq û tuqê roketan û tîfingan hame. Kê çarçîba (pencera) ra ewnîyaynî, kê vatinî qey şewî bîya roje (roc). A şewî hetanî şefeqî, hetanî ke azanê sibhayî veng da (veyn da), herkes axurê xo di mend. Şefeqî pî mi şî çarşu, dikanê xo. Epeyî zeman ra pey mi dî telefonê keyî cenîya. Mi telefon hewa na ke baba yo. Va:

-Umer! Umer lajê mi, polisî vanî "Wa hetonî qereqol bêro". Ha to pawenî. Tikê cilonê rîsênon pira gêri, dewa giron a! Qeşabu, qeşabunê seytonî!..

Û req telefon pada. Hêrs bibi. Mi zî damêriya (mêriya) xo ra va "Ez hanî yo şono. Ti û veyva xo şêrê key vistewreyê mi". Çimkî mi texmîn kerd ke ma benî Dîyarbekir, çend hewtey tepîşenî û tikê pelixnenî.

Welhasilî ez keye ra vejîyayo, şîyo corê Eynîyê Pîranî ke çarşu di herkes ha derebeyê dikanê xo temîr keno. Çopçiyê beledîya zî ha çarşu

di camanê şikiteyan ruwenî. Hela dikanê Key Hac Zifqarî ra cor, ne derebe mendbi ne camê dikanan ne zî kel-melê dikanan. Dolabî, televîzyonî, ref-mefî, heme çî û heme ca sey pirjini qul bibi. Ez şîyo dikan ke çend hebî polîsî ha pabeyê (pawibê) min î. Dikanê pîyê mi zî kê vanî qey Herbê Şêxî ⁽⁵⁾ ra vejîyayo.

Pîyê mi mi reyra kirdkî (zazakî) qalî kerd va "Qeşabunê şeytonî, metersi, kê pey (bi) kutiş çî nêbenî!" Wina (ana) yew çim zî mi ra şikit û bi nê çimşikitişî zaf moral da mi. Bi ê (ay) moralî, ez bimerdinî zî xemê mi nêbi. O moralo ke pîyê mi o wext da mi, heşt serran ra pey hema zî tesîrê ey (yê) mi ser o esto. Zaf keyfê mi bi ê (ay) qalanê ey hame.

Tira pey ma şîy qereqolê polîsan. Ez berdo berê hucra ver, berê hucra abi ke haylo, haylo, haylo! Hinî kam weyra nîyo ke! Ma tam çewres û panc hebî pîranijî hanî yî weyra pêser bîy. Ca teng o, ca çin o ke kê roşî, pêro pay ra yî. Nara kamî benî, îfadeyê ey gênî û vera danî. Tek bi tek vera day, vera day, ma pancês tenî mendî: Şêx Feyzî, Dat Şukrîyê Nêribicon (Şukru Aktulum), Şêxmus Şahîn, Zilvî Xal Mistoyê Osmanî (Zulfu Akinci), Mehmedê Mehmedê Bawkalî (Mehmed Eroglu) û ê (ay) bînî.

Seet bi çar, sira hamey mi. Ez şîyo, ez berdo yewna ode. Îfadegirotiş di zopî reydi hindi ez kuto ke helqaya ke engişta mi di bîy şikîyay, de hinî hesab biki. Zope ti vanê qey çuwaya qelbînijan ⁽⁶⁾ a. Destê mi zî kutişî ver bîy se balcanî, sıya û sot.

Kutiş ra pey ez berdo eşto embazanê mi hetî. Embazî persay va:

-Qey ti vera nêday?

Mi va:

-Willay ez nêzano.

Dat Şukrî zî hewna (reyna) apey ard. Ey va:

-Vanî Umer, Zilvî, Mehme, Şêxmus, Badî û ma dina tenan benî Dîyarbekir. Vanî "Dîyarbekir ra şima hewt kesan wazenî".

Şefeqî ma berdî xestexane, doktorî va "Saxlem î". Dima ma dekerdî yew dolmîşî û berdî Dîyarbekir.

Ma şîy nuzdî Dîyarbekir, çimê ma bi yew lastik (se lastikê tekerleka ereba) bestî. Vatişan gore, cayo ke ma berdî tira vanî "Çevîk Kuvvet".

5. **Herbê Şêxî:** Semedo ke serewedardayîşê 1925î de serekê kurdan Şêx Seîd bi, pîranijî nê serewedardayîşî ra vanî "Herbê Şêxî".

6. **Qelbîn:** Yew dewa Pîranî ya.

Tira pey ma vila kerdî, dekerdî hucrayanê cîyayan. Hucraya ke ez dekerdo, di hebî embazî zî tede bî. Vîst rojan ra ver tepîşîyaybî. Talihe mi bi ke her di (wir dî) zî zaf xirab nêbîy. Herçiqaş ke ma îsmen yewbînan nêşinasnaynî zî ma şexsen weş yewbînan şinasnaynî. Înan ra yew pîrajmanij (7) bi, tira vatinî "Mustafa Ceylan"; muxtarê verên ê Pîrajmanî bi. Emrê Xal Mustafa Ceylanî şeştî serrî bîynî. Wexto ke ez newe hucre ra şîyo zerre, hindi cereyanê elektîrîkî (ceyranê eltîrîkî) dabi Xal Mistefayî ke pulî-perîşan bibi. Veşaniye (veyşaney) ver ey nişîyaynî (nişnaynî) qalî biko.

* * *

Mi o lastik çimanê xo ra best, ez vejîyayo teber. Yew xenzîrî destê mi tepîşt, ez kaş kerdo teber. O berê hucre reeq -wina pê- Xal Mistefayîni ro pada.

Ma di-hîrê gamî ber ra durî kewtî, destê mi bi yew qêrîyayîş vera da û va "Soyun ulan, soyun, oruspu çocuxu!" Tersê ê (ay) qêrîyayîşî ver mi hema ca di cilê xo vetî. Embazan ez temên kerdbîyo, vatbi "Qet înan ver o (qarşî yîni) mey, se va biki. Tena wa to ra qalan nêgîrî bes o! Kê bi kutîş çîyê nêbenî!" Mi cilê xoyê bîni vetî la mi timanî nêvetî, ez paweno. Mi dî yewî pey ra yew paşkili day mi ro û va "Ulan oruspu çocuxu, bîzden utaniyor musun kî kîlotunu çikarmadin?" Ê (ay) vatişê ey (yê) ra pey zî ez hema şermayeno, ayhewa paweno. Mi dî yew timnanê mi ro bi, kaş kerdî, va "Çikarsana piç!" Mi zî vetî. Ey destê mi tepîştî, ez yew ber ro berdo zerre, xortimi reydi ez hîy (hît) kerdo. O hing di mi dî yewî va:

-Hazir mi?

Ê (ay) bîni va:

-Hazir.

Ez berdo yewna ode. Yew rewte reydi dest û polê mi bestî, ez hewa nayo û yew ca ra leqnayo. Qabloyê cereyanê elektîrîkî vîye (vile) ra, mane (mîyane) ra û heşa mîzîyê (8) mi ra best. Yew qirşîk ro cena, yew heşa... Nêzano inahewa-ayhewa... Dîyayîşo ke mi dî, mi dî ke ez hanî yo zî bane yo û Xal Mistefa ha polanê mi vilêno.

Yew zeman ra pey Xal Mistefa berd. Erey-erey zeman qêrîyayîşê

7. **Pîrajman:** Yew dewa Pîranî ya.

8. **mîzî:** penîs, kir

Xal Mistefay hameynî ma. Dima qêrrîyayîşê ey birîya. Laceyêko dîyabekirij mi hetî bi, va "Tamam, Mustafa Dayî bayildî, şîmdî getirecaxlar. Hazirlixlî olax!"

Ma dî Xal Mistefa ard, eşt (vist) zerre ke zit bane yo. Ma zî dest pêkerd (dest bide kerd) polê ey vilênay.

Dima hergû roje ayhewa (winî) dewam kerd.

Rojê laceko dîyarbekirij qula berî ra ewnîya teber, va "Umer, senînle gelen bîr arqadaşînî çixarmîşler". Ez şeqalê berî ra ewnîyayo ke Dat Şukrî (Şukru Aktulum) zî zit bane yo. Şi, şeqal ra vîndî (vinî) bi. Ê (ay) vîndîbîyayîşî ra pey qêrra, qêrra, va "Dişlerim, dişlerim! Ayy dayeey!.."

O qêrrîyayîş û o bermîyê Dat Şukrî û Xal Mistefay hema zî goşanê mi di çiringeno. Ez şewan hewn de ge-ge vir (çeng) beno xo ser Kê nişênî tesîrê ey xo ser ra bierzî. Fekê Dat Şukrî di dindanî nêmendîbî, o (yû) pulî-perîşan bibi.

Yew hewte ra pey şefeqê, ma êyê (ayê) ke înan (yînî) Pîran ra bi dolmîşî ardîbî, ma vetî berdî Berêkoy⁽⁹⁾ di yew xestexane. Îmzaya "saxlamdir"î ra pey ma vera day. Ma ke vera day zî Xal Mistefa Ceylan vera nêdabi.

Tira pey wexto ke ez ageyraynî keye, mi pîzeyê xo di va "Ma hey veynî baba senî mi kuweno?" Ez Eynîyê Dewi (Eynîyê Pîranî) het ereba ra rîyayo (robîyo), şîyo keye ke cîranê ma cinîka (cenêka) mi ro pêser bîy. Tikêna pey, heywax, baba hame! Mi vatîni qey baba mi kuweno la babay ez roşanayo, berma, va "Lacê mi, heyron heyron, qirbon qirbon!"

Axrîki çîyo xirabo ke mi babay ra pawitîni ayhewa nêvejîya. Tena va "Qeşabu, qeşabunê şeytonî! Sewki ti bikiştîni ez ka xo rê se ko? Ay (o) bîn yaban ra wo, eyro-meystî yê (ey) kişenî, qey bes nîyo?"

"Ay bîn"o ke vano, birayê mi Muzaffer o. Semedê mi ra zî qesebaya piyê mi zaf veşaya, çimkî ey mi rê telefon kerdbi, seke o destanê xo reydi mi teslîmê zaliman biko. Aye ser o biney vêşî xo ver kewtîni. Halbuki sewki ey ra nêbînî zî ez cayê ra nêperaynî, nêremaynî. Ey bi ê çimşikitişê xo zaf cesaret zî dabi mi.

9. Berêkoy: Dîyarbekir di yew mehla ya (Tirkî di "Dağkapi").

Dengbêj Memed Çapan:

"PERÊ TIRKÛ NE WERÎNO NE SIMÎNO, AXU YO"*

Turan TEKÎN

Turan Tekîn: Kek Memed ti bi keremê xo bi kilmekîyê xo dana naskerdene? Ti koti ra ya? Hona ke ti nîyama Almanya to çi kar kerdêne?

Memed Çapan: Ez Dêrsim ra wû. Ez 1945 de amûne dinya. Dêrsim de ju dewe esta, nameyê xo Qilaçî ya, ez uza ra ên. Piyê mi bêmilik bî, moraba bî. Ma jê zafîne hîn wertê çînebîyayêne de bîme pîl. Peyco ma şîme mektebê tirkû. Mekteb de malimê tirkû bî, inû tirkî misna ra ma. Mi wend, ez bîyû malim. Na bado mi ca verda. Rind ke mi ca verda.

-Yanê to welat de malimîye kerdêne, karê to o bî?

-Heya.

-Ameyena to ya Almanya çitur bîye? To qey malimênî ca verdê ti ama Almanya?

-Ez tirkû ra qarîyûne, mi lingê dê ve ewk ro, dê ve o kar ro; mi va "Naletî şêro ra karo nîyanên" û mi ca verda. Lawike de kî esta; ma de vanê ke "Naletî şêro ro perê tirkû, ne werîno ne simîno, axu yo". A mi lingê dê ve her çî ro û kewtûne ra raye. Çike mi bese nêkerd vindîne. Domanê mi, çênê mi bî, ancîya kî mi bese nêkerd, ca verda. Mi lingê dê piro, ez o memleket ra remûne.

-Ti Tirkîya ra key vejîya?

-Ez 1985ine de vejîyûno. Tayê kar-marê mi bî, mi o kar kî ca verda. Ez vejîyûne, amûne be Unan.

-Yunanîstan?

-Unan.

-Uca kotî yo?

-Unanîstan.

(*) No roportaj hetê Turan Tekînî ra amo kerdene. Hevalê ma Aydin Bîngolî kî band (kaset) goş dayo, tekst nuşt, seba weşanayîşî (neşrkerdişî) hazir kerdo.

-Ha, yanê Yunanistan.

-Ma vame Unanîstan. Ez Unan de di serrî û nê-m-hîrrê serrî mendûne. Ez uza ra rayê-di reyî amûne îta, Almanya. 1989ine de kî ez bine ra amûnê Almanya. Çi ra amûne ita? Çike uza ez "azul" bîyûne. Mi bese nêkerdêne karêde rind bivînîne. Ge-gane mi kar dîyêne ge-gane nêdîyêne. Mi bese nêkerdê nata-bota şêrîne. Na sebeb ra kî mi na ro xo ver ke ez şêrîne Almanya. Mi va eke ez şêrî Almanya, uza ewk esto; ci ra vanê çi? Sîgorta esta, nêzo çik esto, nêzo çik esto. Mi va "Ez uza gureyen, qe ke nê ke bîyûne kokim, werte de nêmanen".

Nika mi qeda, ez ke Tirkîya de bîyûne, mi malimênî kerdênê, mi lawikî kî vatêne. Sifte ez hayî ro çiyê nêbîyûne. Bado pede-pede ez hasarê (hêşyarê) xo bîyûne. 1970 de 75ine de ez hasarê xo bîyûne ke no çik o. Na lawikî o waxt mi kerdî xo çim ra, kerdî zerê xo, kerdî qafika xo û qelvê xo ke vajîne.

-Yanê to 1975ine de dest na pira, kilamî vatî?

-Ya. Çike tenê vengê mi bî. Mi nîyada ke ez rind vanû. Nat-dot ra olvozû (embazan) kî mi ra vatêne "vaze". Daye ra gore mi welat terk kerd, Tirkîya terk kerde. Mi welat terk nêkerd; welat hona zerreyê mi der o. Mi va "Şêrî cayê, qe ke nê xo rê sitarê vînen, vînden, na lawikû kî vanû".

Nika ez amûne îta, des serrî yo ez Almanya de gureyon. Beledîya de gureyon. Pero ke danê, îdare keno, heq ci ra rajî bo. Endî ke peyê Almanya çik o, ney-nesî ya, çiqas hîle tede esto, qarîsê dayê nêbenûne yanê. Pero ke danê mi, xo pê îdare konû, hemî kî na lawikûnê xo ser o gureyon.

-Yanî noca (naza) de gureyayîş tayêna rehet o?

-Daha rehet o.

-Nika ez wazen ke ma karê to yê muzikî ser o vîndîme. Mi nika fam kerd to 1975ine de dest kerdo ci. To senî devam kerd?

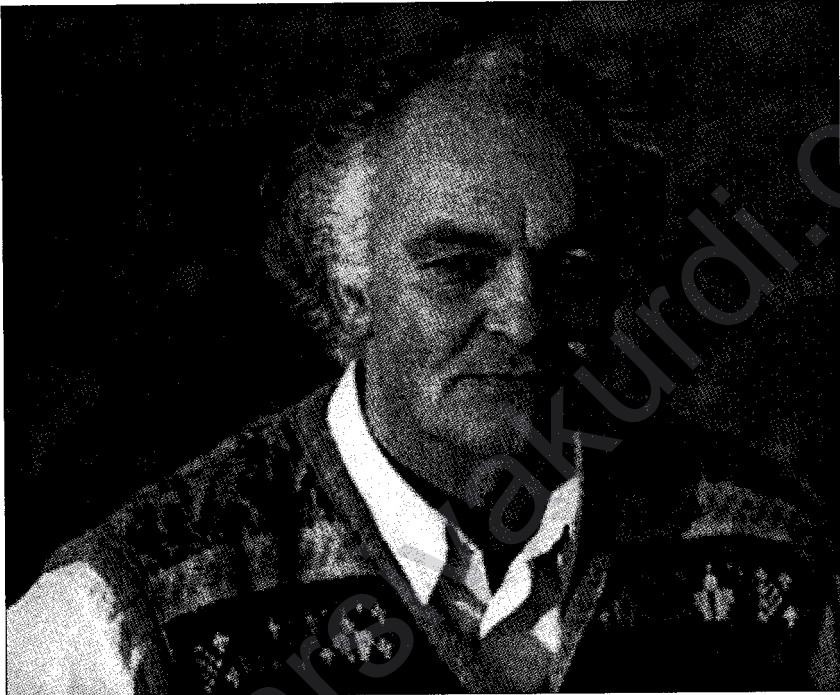
-75ine de nê, dayê ra avê. Yanî, nika ma muzik mevajîme, lawikî vajîme, lawikî. Ez lawikû ser o gureyon. Tabî o kî muzik o hama muzik ke vame, 77, 80-90 çeşit muzik esto. Hama nê lawik ê, zona? Ez lawikû ser o gureyon. Nê lawikî kî kulturê ê miletî yo. Kulturê ma wo, kulturê Dêrsimî yo.

-Yanî ti wazena dest berzê kulturê ma, hen bo ke vîndî mebone, aver şêrone.

-Ya

-Honde ke zoneme muzîk de stîlê to ê Ruhî Su yo. Mordem şikîno vajo ke ti êkolê Ruhî Suyî ra ya? Alaqê to û Ruhî Suyî çik o?

-Nika o jê pîyê min o. Tayî cawû de kî mi ge-gane nîya vatêne. Mi vatêne "Di pîyê mi estê. Pîyo mino ke ez ardo dinya, namê xo Ivrayîm o.

Memed Çapan

Yîv vanê ci ra. Ez ci ra zof kî hes kon. Heq rahmetê xo re ci kero. O bî sebeb ez ardû dinya. Kilamû ser kî, lawikû ser kî, pîyê mi Ruhî Su yo. Pîyê mino didîyin." Nika Ruhî Su, torê deyî, ûsulê deyî seroşîyayene zor a. Ci rê gureyayîş lozim o. Eve serrû, eve serrû, eve serrû... Gereke îso eve can, eve famkerdayene bigurewo. Yanê hen qolay nîyo. Gereke qelv bibo însônî de; yanî ci ra hes bikero, mîletê xo ra hes bikero, senate ra hes bikero. Zona vatena ey çik bîye? Vajîme ke sarayîyû xelk xor dîyêne. Tayê kî bî, kerdêne tinge-tinge, vinge-vinge, nêzû çik; çîyê nêvejîyêne ci ra. Hama Ruhî dest kerd ve tomirê xo ro, eve vengê xo, lawikî ardî werte.

-*Yanî to o ra aver Ruhî Su goş dênê coka?..*

-Nê, nê, nê! Mi lawikî rew ra vatêne. Nîyade ez to ra se vanû. Ez ke amûne ra xo ser, ez ke genc bîyûne, ma di zonî qesey kerdêne. Zonê ma û tirkî. Mi xo de va "No çik o? Çi ra nîya ro?" Mektev de virênde ma vatêne "Ma tirkî me, tirkî me, tirkî me", mi nîyada ke ma kerdîme tirk şîme. Bado mi Silo Qij hesna, Alaverdî hesna, mi Rayver Heylo hesna. Mi nîyada ke ma tirkî nîme.

-*Ma çiyêde bîn îme.*

-Ya, ma çiyêde bîn îme. Mi ke lawikî vatî, na ra kî mi vatêne "Ez jê Alaverdî vajîne, ya kî jê Silê Qijî vajîne". Mi tayê lawikî qafika xo de hîn ardêne-berdêne hama nêbî. Dêmak ke awo ke zerê mi de bî çiyêde bîn bî. Çitur ke mi Ruhî Su hesna, o waxt mi raya xo diye. Ju kî koroyê bî, 1977 ra dime ponc serrî ez ê koroyî de gurewûne. Ma 40-50 genci bîme, ma lawikî vatêne. O malimê ma bî. Ostomol (Îstanbul) de bî.

-*Kam malimê şima bî?*

-Ruhî Su. Koro de malimê ma bî. Ey ma rê salix dêne, kulturî ser o vatêne, xelkî ser o vatêne, Nazim Hikmetî ra vatêne, Fazil Husnuvî ra vatêne, Hasan Huseyîn Korkmazgîlî ra vatêne, ey ve xo vatêne. Yanî hem ma musêne hem kî lawikî vatêne. Mesela çor-ponc pîlakûnê dey de vengê mi kî esto.

-*Tenê kî qalê kirmancîye bikerîme. Muzîkê kirmancano ke wertê şarî de vajîno, ti ey ser ro çi vana? Kamcî het ra pê qayîl bena? To ra gore kamcî het ra rind o yan nîyo?*

-Ez krîtîk nêkon. Herkes awo ke zono, va (wa) vazo. Vatena herkesî kî wes a. Vatena mi nîya ya, na çeşît a, ez na çeşît vanû, owo bîn çeşîtêna vanû. Hama nê pêro kulturê xelkî vanê, anê werte. Ez naye rind fam kon. Kesî ra kî nêvan ke "Ti naye çayê nîya vana, çayê nîya nêvana?" Çike zobînaçeşîtvatene destê herkesî der a. Zona? Ez çayê ey ra vajî ke "Nîya nîya mevaze, nîya vaze"?

-*Yanî ti vana "Va (wa) herkes gorê xo bigurewone"?*

-Eve xo, goreyê xo. Çike ez kî hînî yo. Kesî mi ra nêvato ke "Ti nîya vaze, nîya vaze". Mi qerar da ve ci.

-*Ti halê muzîkê kirmancî ewro çitur vînena?*

-Ewro muzîkê kirmancîye zof rind o. Çike zof vatoxî estê. Kasetê kirmancî vejîne. Ci ra se vanê? Ayê ke na lawiko vanê, înan ra vanê

çi?

-Hozan?

-Hozan! Hozan nê, dengbêj.

-Dengbêj.

-Ya. Ez naye rind vînenû. Gereke kultur bêro werte. Yanî tenê dey ra bijêrîmê tenê ey ra bijêrîme, tenê ey ra bijêrîme ke kultur bêro werte.

-Ti muzîkê kîrmanckî ser o gureyena. Nika şîmayê ke nê karî kenê, şîma wazenê ya kî şîkînê bêrê tê lewe, problemanê xo ser o qesey bikerê? Goreyê fikrê to seba nê karî ganî (gere) kamcî game sifte bêro eştene?

-Bira, nika xêlê dengbêjî estê. Yê ma, problemêde ma çîn o. Yanî wertê ma de problem çîn o. Yanê ke bêrîme pêser, ju kome de bêrîme pêser, rind beno. Kam ano pêser, kam nê karî keno, kam bese keno, ez nêzon. Eke kar ju merkez ra bêro kerdene rind o, çayê nêbo? Kotî sewe (şewe) bena, kamcî dengbêj kamcî hetî ser sono, merkez va bizano. Yanî buroyê bibo, uza de namê dengbêjo bêro nuştene. Vajîme ke ju Silêman o, ju Memed o, nêzon kam o; pêro bêrê nuştene.

-Yanî ti vana va çiyêde merkezî bibo, no merkez nê karî bikero?

-Merkezê de va butin dengbêjî qeyd bibê. Ma vajîme ke ju çayê şewe virazeno. Va nê merkezî rê telefon bikero, pers bikero "Kamcî dengbêj kotî yo, ma bese keme kamcî bîyame?" falan. No merkez Almanya de beno, Ewropa de beno, o çiyêde bîn o. Hama gereke çiyêde merkezî bibone. Mesela nayê ke na karî ser o gureyenê, bese bikerê serrê de reyê, aşmê de reyê bêrê téléwe, pîya bugereyêne.

-Na ra tepîya ti wazena hetê muzîkî ra çi kar bikerê?

-Muzîkî ser o kar zof o. Nika to na kasete mi hesna?

-Nê, mi na newîye hona goş nêda. Hama mi zovîna kasetê (sewbîna bandê) to goş dê. Vatena to weş a, stîlêde to esto. Nika na kasete toya newîye key vejîna, kasetêda senên a? Çond lawiki tede yê?

-Nika nê lawîkê ke to gos dê, tede zof kar esto. Tayê estê, heştay qese wertê ju deqa de anê pêser; tak, tak, tak... vanê. Dest danê tomir ro; o tomir kokê xo esto çîno, o muhîm nîyo. Eve tomir cinitayena qeydî hurêndî der o hurêndî de nîyo, o kî muhîm nîyo. Hama gereke muhîm bo. Ju kî muzîk de waxt esto. Gereke o hurêndî de bo. Gereke vatena ke ti vana, a vatene hurêndî de bo. Muzîkî ra gore gereke lawike hurêndî de bo. Lawîkê ma zof vajîyê. Hem kî amê nuştene, kitabû de estê. Bira

Mûnzûr Çemî ê ardê werte. Zovîna Usên esto, Tornêcengî esto, ser o gureyeno. Zofîne nuştî. Hama çitur ke kitab de amê nuştene hîn vatene, ez bese nêkon; yanî torê mi nîyo. Ez wertê ra çînenû we, ayê ke mi bese nêkerdî, nêardî hesav, nan pa. Mesela wertê na kasete de esta. "Çay berbena çay zîvena", daye de mi qeseyî nayî pa. Zofîne de mi qeseyî nayî pa. Mesela kasete mina virêne de lawika "Duzgin Baba"yî esta, a lawike mi nuşte, ê min a. Qeydeyê xo kî ê min o. Ez qeyde kî virazon. Ez ke qeyde virazon, ez tomora miletî xo vîra nîkon, aye ser o virazon. Mesela ez pop muzîk nêvirazon, qe pop nêvanûne yanî.

-Pekî na kasete to key vejîna, nameyê xo çik o?

-Na kasete ke to hesnê, qedîye, tamam a. Hama gereke qapax bêro werte. Hona o hazir nîyo. Name kî ez van ez "Axdat" panîne. Lawika Qemer Axayî teder a, aye de "Axdat o, Axdat o" vajîno. Aye ra kî ez van name va Axdat bone.

-Ma goreyê texmîne to kasete key vejîna pîyase?

-Pîyasevejîyayene ez tam nêzon hama nêzdî de vejîna.

-Ma o ra dime? Rotîşê xo se beno?

-Gereke naskerdoxî û olwozî dest berzê ci. Yanî gereke ma axme kerîme, vila kerîme ke do dima kî di-hîre qurîşî bêrê ke no kar tayêna rind bone.

-Ma programê to de esto, to no ro xo ver ke na kasete xo welat de kî vejîne?

-Welat de vetene... Ez zof vazen hama zor o. Vetene, vilakerdene û tayê çiyê bînî. Hem kî ez nêwazen ke juyode bîn na lawikû îstîsmar bikero, bikero hacetê qezencê xoyê şexsî.

-Eke yew (ju) vejo, mesela telîfî se bena? Ti wazena ke telîf to de bimano tabî, hen nîyo?

-Ya. Kam ke biwazo vezo, gereke heqa têlîfî bidone mi. Çike zof lawikî estê ke ez vanû. Kasete nê, ponc kasetî şeş kasetî lawikê mi estê. Ez gereke emeliyênî ra vejîne ke xo rê ronîşîne na lawikû ser ro bigureyîne. Problemê mi u yo. Nika ez emela wûne, emela. Nika ewro bazar o, ez meşte saate poncine de urzen ra, zengen (difek) mi dest der o, huy mi dest der o; ez wertê wele (herre) der ûne, hata son (şan). Ez gereke o ra dime bêrî lawikû ser o bigureyîne. Ez ge-gane qarîn nêgureyen. Ge-ganekî vindon, vindon, van "Hala meke meste se beno?" Yanê çimê mi

teder o ke na lawikû ra tenê pere bêro. Tenê pere bêro ke ez nê karê xo ser o vindî. Yanî herkes, her senatkar hen duşmîş beno. Awo ke nuseno kî henî yo. Yanê wazeno ke kitavûne xo biroso, pere ra dest kuyo ke devam bikero.

-Kaseta to ser o zovîna vatena to esta?

-Mi eve zonê ma di kasetî ardê werte. Hata nika didi yê.

-No yê didîyin o?

-No didîyin o. Kaseta virêne "Ele Ele" bî. "Ele Ele" de tayê lawikê ma ameyî werte. Ma vajîme ke Duzgun Baba, Daye, Welat. Nê lawikî amey werte, amey naskerdene. Omidê mi esto ke na kaseta didîyine kî rind a. Yanî vengê xo rind vejîno. Eke no kar rind şêro, kasetî biroşiyê, hem ez rehet kon hem kî naye ra tepîya senata mi avê şona, ez lawikonê bînû anû werte.

-Pekî kulturê ma de kovara Vateyî û rolê Vateyî ser ro fikrê to çik o?

-Ez virinde Mûnzûrî rê selam van. Ma zuvînî dî, ey mi ra va "Ti pîr a", mi ey ra va "Ti pîr a". Ma hen yarenîye kerde, verdîme ra şîme. Nika Vate, ez wanen, ez fam nêkon. Hama ez van "No kî zazakî yo, tawa nêbeno, va nîya şêro". Hama ez van "Na çeşîto ke ma Dêrsim de qesey keme, o kî gereke Vate de bêro nuştene. Di hetî ra kî bêro nuştene. Hen tayêna wes êno." Ez Vate cenû (gêno), tey nîyadon, hama zof fam nêkon. Çetin o. Zon zonê ma nîyo. Zono ke Dêrsim de êno qesey kerdene o bo, tamam. Hama ê Sîvereke ma bese nêkeme. Ê xo ra vanê "Ma zaza yîme". Nika no kî problemê ma wo. Ma ke Dêrsim de vajîme "Ma zaza yîme," vanê "Nê." Vanê "Ma alevî me". La-lawo, alevîbîyayene zovîna çî yo, ma kî zaza yîme!

Zu kî na mesela esta: Ma bîme parçe. Mûnzûr zaneno, waxtê de Dêrsim ra şîvî tertelê zazû. Yanê xo ve xo zuvînî qir kerdêne. Tirkû Dêrsim ra millet rusnêne tertelê zazû.

Ma zaza yîme. Nika kirdaskî vajîno, o kî esto. Hetê Hekkarî, Wan, Muşî de esto. Ez qe fam nêkon. Zê almankî mi ra durî yo. Hama xelashîyayena ma pîya ya. Ma gereke binê bandûre ra vejîme. Kurmancî kî vejîyê, ma kî vejîme. Kamcî zon ke kotî amo werte va uca o bimano. Na mesela zof muhîm a. Yanê ma vajîme ke se serre ra dime ozgurluk ame werte, ez wazen ke ma zonê xo ser o bimanîme. Yanî serbest raverdê miletî.

-Ez seba roportajî zaf sipas kena, berxudar be. Wendoxanê Vateyî rê qeseyêda to esta?

-Ez ci rê selam van. Ita olvozêde ma esto, ressam o. Vate de roportajê xo vejîya. Ci ra vanê Mahmut Celayîr. Ma ke ameyîme têlewe, zuvîni de zazakî qesey keme. O musneno ra mi, ez kî tenê musneno ra dey. Vate kî va vejîyo, devam bikero. Hama tenê kî na zonê ma ra, zono ke ma Dêrsim de qesey keme dey ra di-hîrê pelgû ci kerê.

Wes û war bimanê.

Çapaxê kasetê Memed Çapanî

FEKÊ DÊRSİMÎ DE ANTIŞE KARAN (FİLAN)

1) DEMO NİKAYIN (ŞİMDİKİ ZAMAN)

Kirmanckîya dormeyê Dêrsimî de di formê demê nikayinî estê.

A) Formê yewinê demê nikayint:

1) **karo transîtîf (geçişli fiil)**

nimûne: wendene (okumak)

ezo wanena ⁽¹⁾ (ben okuyorum)

tiya wanena (sen okuyorsun)

aya/awa wanena (m) ⁽²⁾ (o okuyor)

oyo/owo waneno (n) (o okuyor)

mayê wanenîme ⁽³⁾ (biz okuyoruz)

şimayê wanenê (siz okuyorsunuz)

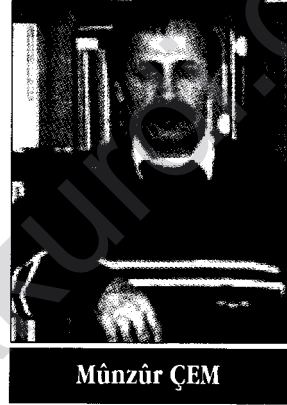
êyê wanenê (onlar okuyorlar)

2) **karo întansîtîf (geçişsiz fiil)**

nimûne: ameyene/amayene (gelmek)

ezo êna ⁽⁴⁾ (ben geliyorum)

tiya êna (sen geliyorsun)

Mûnzûr ÇEM

1. Mıntıqayan ra gore "wanen", "wanenû", "wanenûne", "waneno", "wanenay", "wanenane" kî vajîno.

2. m: makî (tirkî de "dişil")

n: nêrî (tirkî de "eril")

zh: zafhûmar (tirkî de "çoğul")

3. "Waneme" kî vajîno.

4. Formê bîne ke estê nê yê: ên, ênû, ênane, ênûne, êno, ênay, ênana.

aya/awa êna (o geliyor)
oyo/owo êno (o geliyor)
mayê ênîme (biz geliyoruz)
şimayê ênê (siz geliyorsunuz)
êyê ênê (onlar geliyorlar)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

ezo nêwanena (ben okumam)
tiya nêwanena (sen okumazsın)
aya/awa nêwanena (o okumaz)
oyo/owo nêwaneno (o okumaz)
mayê nêwanenîme (biz okumayız)
şimayê nêwanenê (siz okumazsınız)
êyê nêwanenê (onlar okumazlar)

2) karo intransitîf (geçişsiz fiil)

ezo nêna ⁽⁵⁾ (ben gelmem)
tiyo nêna (sen gelmezsin)
aya/awa nêna (o gelmez)
oyo/owo nêno (o gelmez)
mayê nênîme ⁽⁶⁾ (biz gelmeyiz)
şimayê nênê (siz gelmezsiniz)
êyê nênê (onlar gelmezler)

B)Formê diyinê demê nikayinî:

No formê cêrênê demê nikayinî û demê hîrayî yew ê.

5. Goreyê fikrê mi, rastê nê formî wina (nîya) yo: **nêêna, nêêna, nêêna, nêêno, nêênîme/nêême, nêênê, nêênê**. Labelê pratîk de yew "-ê" ginena war ro (kewena), negatîfê karî wina beno: **nêna..., nêno, nênîme/nême, nêênê**. Qeseykerdiş de, tayê cayan de wina kî vajînê: **nîn, nên, nîna, nîno, nîme, nîné**.

6. "Nême" û "nîme" kî vajînê.

2) DEMO NIKAYIN/DEMO HÎRA

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

ez wanena (ben okuyorum/okurum)

ti wanena (sen okuyorsun/okursun)

a wanena (m) (o okuyor/okur)

o waneno (n) (o okuyor/okur)

ma wanenîme (biz okuyoruz/okuruz)

şima wanenê (siz okuyorsunuz/okursunuz)

ê wanenê (onlar okuyorlar/okurlar)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez êna (ben geliyorum/gelirim)

ti êna (sen geliyorsun/gelirsin)

a êna (m) (o geliyor/gelir)

o êno (n) (o geliyor/gelir)

ma ênîme (biz geliyoruz/geliriz)

şima ênê (siz geliyorsunuz/gelirsiniz)

ê ênê (onlar geliyorlar/gelirler)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

ez nêwanena (ben okumuyorum/okumam)

ti nêwanena (sen okumuyorsun/okumazsın)

a nêwanena (o okumuyor/okumaz)

o nêwaneno (o okumuyor/okumaz)

ma nêwanenîme (biz okumuyoruz/okumayız)

şima nêwanenê (siz okumuyorsunuz/okumazsınız)

ê nêwanenê (onlar okumuyorlar/okumazlar)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nêna (ben gelmiyorum/gelmem)

ti nêna (sen gelmiyorsun/gelmezsin)

a nêna (o gelmiyor/gelmez)
o nêno (o gelmiyor/gelmez)
ma nênîme (biz gelmiyoruz/gelmeyiz)
şîma nênê (siz gelmiyorsunuz/gelmezsiniz)
ê nênê (onlar gelmiyorlar/gelmezler)

3) DEMO AMEYOX (GELECEK ZAMAN)

Fekê bakûrî yê kirmanckî de di formê demê ameyoxî estê.

Formê yewinê demê ameyoxî:

No formê demê ameyoxî û formê demê nikayinî (û demê hîrayî) yew ê. Qeseykerdiş de kî esas no form vajîno.

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

ez wanena (okuyacağım)
ti wanena (okuyacaksın)
a wanena (okuyacak)
o waneno (okuyacak)
ma wanenîme (7) (okuyacağız)
şîma wanenê (okuyacaksınız)
ê wanenê (okuyacaklar)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez êna (geleceğim)
ti êna (geleceksin)
a êna (gelecek)
o êno (gelecek)
ma ênîme (geleceğiz)
şîma ênê (geleceksiniz)
ê ênê (geleceker)

7. "Waneme" kî vajîno.

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

ez nêwanena ⁽⁸⁾ (ben okumayacağım)
ti nêwanena (sen okumayacaksın)
a nêwanena (o okumayacak)
o nêwaneno (o okumayacak)
ma nêwanenîme (biz okumayacağız)
şima nêwanenê (siz okumayacaksınız)
ê nêwanenê (onlar okumayacaklar)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nêna ⁽⁹⁾ (ben gelmeyeceğim)
ti nêna (sen gelmeyeceksin)
a nêna (o gelmeyecek)
o nêno (o gelmeyecek)
ma nême (biz gelmeyeceğiz)
şima nênenê (siz gelmeyecekler)
ê nênenê (onlar gelmeyecekler)

Formê diyinê demê ameyoxî:

1) karo transitîf (geçişli fiil)

ezo biwanî (okuyacağım)
tiyo biwanê (okuyacaksın)
aya/awa biwano (okuyacak)
oyo/owo biwano (okuyacak)
mayo/mawo biwanîme (okuyacağız)
şimayê biwanê (okuyacaksınız)
êyê biwanêne (okuyacaklar)

8. Formê ke demo hîra, halo pozîtîf der ê, no hal de kî estê (nîyade notê 1.).

9. Prefîksê negatîfiye "nê-" tayê mintiqayan de vurîno, beno "ni-"/"nî".
Mavajîme "ez nêna" beno "ez nîna".

2) karo îtransîtîf (geçişsiz fiil)

ezo bêrî ⁽¹⁰⁾ (geleceğim)

tiyo bêrê (geleceksin)

aya/awa bêro (gelecek)

oyo/owo bêro (gelecek)

mayê bêrîme (geleceğiz)

şimayê bêrê (geleceksiniz)

êyê bêrê (gelecekler)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) Karo transîtîf (Geçişli fiil)

ezo mewanî (okumayacağım)

tiyo mewanê (okumayacaksın)

aya/awa mewano (okumayacak)

oyo/owo mewano (okumayacak)

mayo/mawo mewanîme (okumayacağız)

şimayê mewanê (okumayacaksınız)

êyê mewanê (okumayacaklar)

2) karo îtransîtîf (geçişsiz fiil)

ezo meyêrî ⁽¹¹⁾ (gelmeyeceğim)

tiyo meyêrê (gelmeyeceksin)

aya/awa meyêro (gelmeyecek)

oyo/owo meyêro (gelmeyecek)

mayê meyêrîme (gelmeyeceğiz)

şimayê meyerê (gelmeyeceksiniz)

êyê meyêrê (gelmeyecekler)

10. Goreyê qeydeyê gramerê kirmanckî ganî no form "bierî" bone. Yanê rastê xo no yo. Labelê qeseykerdiş de "bêrî" vajîno. Naye ra kî dot, yewhûmar de sey "bêrine", "bêrene", "bêrone", "bêrone"; zafhûmar de kî sey "bêrîme", "bêrîne", "bêrîne" kî vajîne.

11. Eslê nê formî ganî "meêrî" bone. Çi esto ke pratîk de herfa pêrabestişî (tirkî de "kaynaştırma harfî") "y" kuwna mîyan û formê "ez meyêrî", "ma meyêrîme" gêno. Sey "merî" kî vajîno. Qeseykerdiş de tayê mintiqayan de herfa "e" vurîna bena "ê" (mêrî, mêyêrî...).

4- DEMO VÎYARTEYO DÎYAR (-DÎ'LÎ GEÇMÎŞ ZAMAN)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

a) objeyanê nêrîyan de (eril nesnelerde)

mi wend (ben okudum)

to wend (sen okudun)

aye wend (o okudu)

ey wend (o okudu)

ma wend (biz okuduk)

şima wend (siz okudunuz)

înan wend (onlar okudular)

b) objeyo makî (dîşil)

Obje (nesne) ke makî bone, antiş de herfa "e"ye êna peyê karî.

nimûneyî:

Ey rojnama wende.

Şima meqaleya mi wende?

Înan Mem û Zîna Ehmedê Xanîyî wende.

Elîfe qeleme sikite/şikite.

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil) ⁽¹²⁾

ez amane ⁽¹³⁾ (ben geldim)

ti ama (sen geldin)

a amê (o geldi)

o ame (o geldi)

ma ameyîme (biz geldik)

şima ameyî (siz geldiniz)

ê ameyî (onlar geldiler)

12. Cumleyê ke bi karanê întansîtîfan virazîne, înan de obje çin o û no sebeb ra kî goreyê nêrî û makîye ferq nêkuwno mîyan. Yanê formê antişê înan yew o.

13. Formê bîni kî estê. Mavajîme: **amane, amay, amû, amûne.**

Halo negatif (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

a) objeyo nêri (eril)

mi nêwend (ben okumadım)

to nêwend (sen okumadın)

aye nêwend (o okumadı)

ey nêwend (o okumadı)

ma nêwend (bîz okumadık)

şima nêwend (sîz okumadınız)

înan nêwend (onlar okumadılar)

b) objeyo makî (dişil)

min nêwende (ben okumadım)

to nêwende (sen okumadın)

aye nêwende (o okumadı)

ey nêwende (o okumadı)

ma nêwende (biz okumadık)

şima nêwende (siz okumadınız)

înan nêwende (onlar okumadılar)

2) karo întransitîf (geçişsiz fiil)

ez nêama (14) (ben gelmedim)

ti nêama (sen gelmedin)

a nêamê (o gelmedi)

o nêame (o gelmedi)

ma nêameyîme (biz gelmedik)

şima nêameyî (siz gelmediniz)

ê nêameyî (onlar gelmediler)

14. "Nîyama" û "niama" kî vajîne.

5) DEMO VÎYARTEYO NEDÎYAR (-MÎŞ'LI GEÇMÎŞ ZAMAN)

1) karo transîtîf (geçişli fiil)

a) objeyo nêrî (eril)

No dem de obje ke nêrî bî, "o" êno peyê karî.

mi wendo (ben okumuşum)

to wendo (sen okumuşsun)

aye wendo (o okumuş)

ey wendo (o okumuş)

ma wendo (biz okumuşuz)

şima wendo (siz okumuşsunuz)

înan wendo (onlar okumuşlar)

b) objeyo makî (dişil)

Eke obje makî bo herfa "a" êna peyê karî.

Nimûneyî:

Mi mektube wenda. (Mektubu okumuşum.)

To qeleme hêrîna. (Sen kalemi satınalmışsın.)

Şima/Sima saye werda. (Siz elmayı yemişsiniz).

Kalmemî bi Ferhadî ra manga rota. (Kalmem ile Ferhat ineği satmışlar.)

c) zafhûmar (çoğul):

Objeyo zafhûmar nêrî bo kî makî bo kî kar "-ê" gêno (cêno).

Nimûneyî:

Mi mektubî wendê. (Mektupları okumuşum.)

To qelemî herînê. (Kalemleri satınalmışsın.)

Ma sayî werdê. (Elmaları yemişiz.)

2) karo întransîtîf (geçişsiz fiil)

ez ama ⁽¹⁵⁾ (ben gelmişim)

15. "Amû", "amo" û "amûne" kî vajîno

ti ama (sen gelmişsin)
a ama (o gelmiş)
o amo (o gelmiş)
ma ameyîme (biz gelmişiz)
şima amê (siz gelmişsiniz)
ê amê (onlar gelmişler)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

a) objeyo nêrî (eril)

mi nêwendo (ben okumamışım)
to nêwendo (sen okumamışsın)
aye nêwendo (o okumamış)
ey nêwendo (o okumamış)
ma nêwendo (biz okumamışız)
şima nêwendo (siz okumamışsınız)
înan nêwendo (onlar okumamışlar)

Karanê transitîfan de ferqê ke goreyê nêrî, makî û zafhûmariya objeyan kuwnê miyanê karan (bi herfa "-o", "-a" û "-ê" qediyayîş), formê negatîfî de kî estê.

Nimûneyî:

Mi kitab (n) nêwendo.

Hesenî mektube (m) nênuşta.

Înan defterî (zh) nêhêrîne.

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nêama (ben gelmemişim)
ti nêama (sen gelmemişsin)
a nêama (o gelmemiş)
o nêamo (o gelmemiş)
ma nêameyîme (biz gelmemişiz)
şima nêamê (siz gelmemişsiniz)
ê nêamê (onlar gelmemişler)

6) DEMO VÎYARTEYO NIKAYIN (ŞİMDİKİ ZAMANIN HİKAYESİ)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

mi wendêne (ben okuyordum)

to wendêne (sen okuyordun)

aye wendêne (o okuyordu)

ey wendêne (o okuyordu)

ma wendêne (biz okuyorduk)

şîma wendêne (siz okuyordunuz)

înan wendêne (onlar okuyorlardı)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez amêne (ben geliyordum)

ti amêne (sen geliyordun)

a amêne (o geliyordu)

o amêne (o geliyordu)

ma amêne (biz geliyorduk)

şîma amêne (siz geliyordunuz)

ê amêne (onlar geliyorlardı)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

mi nêwendêne (ben okumuyordum)

to nêwendêne (sen okumuyordun)

aye nêwendêne (o okumuyordu)

ey nêwendêne (o okumuyordu)

ma nêwendêne (biz okumuyorduk)

şîma nêwendêne (siz okumuyordunuz)

înan nêwendêne (onlar okumuyorlardı)

2)karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nêamêne ⁽¹⁶⁾ (ben gelmiyordum)

16. Sey "niamêne" û "niyamêne" kî vajîno.

ti nêamêne (sen gelmiyordun)
a nêamêne (o gelmiyordu)
o nêamêne (o gelmiyordu)
ma nêamêne (biz gelmiyorduk)
şima nêamêne (siz gelmiyordunuz)
ê nêamêne (onlar gelmiyorlardı)

Cumleyê nimûneyî:

Ke o ame, mi kitab wendêne. (O geldiğinde ben kitap okuyordum.)
O ke ame ez kî şîyêne. (O geldiğinde ben de gidiyordum.)

Di serrî naye ra ravêr mi mamostayêye (malimfîye) kerdêne. (Bundan iki yıl önce öğretmenlik yapıyordum.)

Tawo ke o keyber (çêver) de kewt zere, mi nan potêne. (O kapıdan içeriye girdiğinde ben ekmek pişiriyordum.)

7) DEMO VÎYARTEYO NEDÎYAR O VERÊN

(-MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMANIN HİKAYESİ)

1) karo transîtif (geçişli fiil)

mi wendîbî (ben okumuştum)
to wendîbî (sen okumuştun)
aye wendîbî (o okumuştun)
ey wendîbî o okumuştun)
ma wendîbî (biz okumuştuk)
şima wendîbî (siz okumuştunuz)
înan wendîbî (onlar okumuşlardı)

2) karo întansîtif (geçişsiz fiil)

ez amêbî (ben gelmiştim)
ti amêbî (sen gelmiştin)
a amêbî (o gelmişti)
o amêbî (o gelmişti)
ma amêbîme (biz gelmiştik)

şima amêbî (siz gelmişsiniz)

ê amêbî (onlar gelmişlerdi)

Halo negatîf (Olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

mi nêwendîbî (ben okumamıştım)

to nêwendîbî (sen okumamıştın)

aye nêwendîbî (o okumamıştı)

ey nêwendîbî (o okumamıştı)

ma nêwendîbî (biz okumamıştık)

şima nêwendîbî (siz okumamıştınız)

înan nêwendîbî (onlar okumamışlardı/onlar okumamıştılar)

2) karo întansîtîf (geçişsiz fiil)

ez nêamêbî ⁽¹⁷⁾ (ben gelmemiştim)

ti nêamêbî (sen gelmemiştin)

a nêamêbî (o gelmemişti)

o nêamêbî (o gelmemişti)

ma nêamêbîme (biz gelmemiştik)

şima nêamêbî (siz gelmemiştiniz)

ê nêamêbî (onlar gelmemişlerdi/onlar gelmemiştiler)

Demo ke şima ameyî ma nan werdîbî. (Siz geldiğinizde biz yemek yemiştik.)

Ma ke şime, şagirdan (telebeyan) mekteb terk kerdîbî. (Biz gittiğimizde öğrenciler okulu terketmişlerdi.)

8) DEMO VÎARTEYO RÎWAYETIN (ŞİMDİKİ ZAMANIN RİWAYETİ)

Antişê nê demî, sey demê vîarteyê nedîyarî yo.

Cumleyê nimûneyî:

Kekil ke amo mi kitab wendo. (Kekil geldiğinde ben kitap okuyormuşum.)

17. "Niyamebî" û "nîamebî" kî vajîno.

Tawo ke Gulîzare şîya, maye sacî ver de bîya, nan pota. (Gulîzar git-tiğinde, annesi sacın önünde, ekmek pişiriyormuş.)

Merdim ke bi dîqet nîyadone (biewnîyo) vêneno ke siro ke Kekilî bi Gulîzare ra no kar kerdo, ê bînî ("mi" û "maye") karêde bîn kenê labelê xebera Kekilî û Gulîzare ci ra çîn a, ê nê meseleyî bado misenê (bander benê).

9) DEMO VÎARTEYO NÎYETIN

(SANAL GEÇMİŞ ZAMAN/GELECEK ZAMANIN HİKAYESİ)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

mino biwendêne (ben okuyacaktım)

toyo biwendêne (sen okuyacaktın)

ayo biwendêne (o okuyacaktı)

eyo biwendêne (o okuyacaktı)

mawo biwendêne (biz okuyacaktık)

şimayo/şimawo biwendêne (siz okuyacaktınız)

înano biwendêne (onlar okuyacaklardı/onlar okuyacaktılar)

2) karo intransitîf (geçişsiz fiil)

ezo bîyamêne (ben gelecektim)

tiyo bîyamêne (sen gelecektin)

ayo bîyamêne (o gelecekti)

oyo bîyamêne (o gelecekti)

mawo bîyamêne (biz gelecektik)

şimayo/şimawo bîyamêne (siz gelecektiniz)

êyo bîyamêne (onlar geleceklerdi/onlar gelecektiler)

Halo negatîf (olumsuz hal)

1) karo transitîf (geçişli fiil)

mino mewendêne (ben okumayacaktım)

toyo mewendêne (sen okumayacaktın)

aya mewendêne (o okumayacaktı)
eyo mewendêne (o okumayacaktı)
mayê mewendêne (biz okumayacaktık)
şimayê mewendêne (siz okumayacaktınız)
înanê mewendêne (onlar okumayacaklardı/onlar okumayacaktılar)

2) karo întansîtif (geçişsiz fiil)

ezo nêamane (ben gelmeyecektim)
tiyo nêama (sen gelmeyecektin)
aya nêama (o gelmeyecekti)
oyo nêamo (o gelmeyecekti)
mayê nêameyîme (biz gelmeyecektik)
şimayê nêamê (siz gelmeyecektiniz)
êyê nêamê (onlar gelmeyeceklerdi/onlar gelmeyecektiler)

Noca de çiyê ke amê kerdene ê nê, çiyê ke merdim nano ro xover ke demo ameyox de bikero, qalê înan beno.

Cumleyê nimûneyî:

”Domanênîya (gedeyîya) xo de min hesabê xo wina (nîya) kerdîbî; sifte mino biwendêne, mektebo berz biqedenêne, bado ezo bişiyêne eskerîyê, eskerîye ra dime ezo bizewejîyêne, mino xo rê karê bidîyêne û keye (çê) ronêne. Eger sermîya min bibîyêne min xo rê dukanê rakerdêne.”⁽¹⁸⁾

18. Mûrad Ciwan, Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi, Jina Nû Yayınları, Balinge, r. 123

KIRMANCKI (KIRDKI) DE SUFFIKSI

Malmîsanij

Mi hûmara yewina Vateyî de zî suffiksanê (tirkî de "önek") kirmanckî (kirdkî, zazakî) ser o nuştbi. Cêr ra ez tayê suffiksanê binan ser o vindena.

-ola/-ole: b. **ula/-ule**

Kurdkiya başurî de û kurmanckî (kirdaskî) de zî suffiksê "-ole" esto ke manaya (me`naya) hurdiyîye (diminutif) dano. Mavajî "berxole" (vereko hurdi), kêjole (kêneka hurdi, kênekeke),

zirtole.

nimûne: **gengola/kengula**

-olek (I)/-ûlek: No suffiks manaya hurdiyîye (diminutif) dano. Eslê ey beno ke "ole + k" yan zî "ûle + k" bo. Kurmanckî (kirdaskî) de "-olek"/"-olik" estê ke manaya hurdiyîye danê. Mavajî "çinçolek" (kengula/gengola).

nimûne: **Hemolek/Hemûlek**

-olek (II): Eslê nê suffiksî beno ke "ole + k" bo.

nimûne: **gijolek**

-on: b. **an**

-ona: b. **-ana**

nimûne: **vêkona**

-one: b. **-ane**

nimûne: giştone, kemone

-onek: b. **-anek, -nek/-nik**

nimûne: tersonek, visonek

-oney: b. **-aney**

-oneyî: b. **-aneyî**

-onik: b. **-anek, -nek/-nik**

nimûne: dergonik, tersonik

-onike: b. **-aneke**

nimûne: dergonike, tersonike

-onikey: b. **anekey, -onikîye**

-onikênî: Eslê xo de "onikênî" çend suffiksan ra virazîyaya.

nimûne: tersonikênî

-onikîye: Eslê xo de "onikîye" çend suffiksan ra virazîyaya.

nimûne: tersonikîye

-onî: b. **-anî**

-or (I): vajor/vacor (vajor bîyayîş, vajor kerdiş)

-or (II): b. **ver (II)**

nimûne: gilor

-or (III): b. **-êre (II)**

nimûne: încilor/încilowr/încilewr

-os:

nimûne: **pirnos**

-owr: b. **-êre (II)**

nimûne: **încilewr/încilowr/încilor**

-ox/-uex

Bi nê suffiksî partîsîpê nikayinî (franskî de "participe présent", tirkî de "durum ortacı" yan zî "şimdiki zaman sıfat eylemi") virazîyênê. Nê partîsîpî hîna vêşî karanê transîtifan (tirkî de "geçişli filler") ra virêzîyênê. Eke kar bi xo bi herfa vengine (tirkî de "sesli harf") biqedîyo, suffiksê "-ox"î ra ver herfa "y" yan zî "w" yena. Mavajî rema+y+ ox= remayox, zona+w+ox=zonawox.

nimûne: **ardox, arêkerdox, berdox, dayox, erînayox, girewtox/ girotox, kerdox, nuştox, remayox, rotox, sebox, vatox, viraştox, wendox, werdox, zanayox/zonawox**

-oxe/-oxi/-yoxe/-yoxi/-woxe

Bi nê suffiksî formê makîyê partîsîpanê nikayinan virazîyêno. b. **ox.**

nimûne: **ardoxe/ardoxi, arêkerdoxe/arêkerdoxi, berdoxe/berdoxi, dayoxe/dayoxi, erînayoxe/erînayoxi, girewtoxi/guretoxe/girotoxi, kerdexe/kerdoxi, nuştoxe/nuştoxi, remayoxe/remayoxi, rotoxe/ rotoxi, seboxe/seboxi, vatoxe/vatoxi, viraştoxe/viraştoxi, wendexe/ wendoxi, werdoxe/werdoxe, zanayoxe/zanayoxi/zonawoxe**

-rêz: Eslê nê suffiksî "-rêj" o û karê (fîlê) "rêjeyîş"/"rêjîyayîş" (tirkî de "[sıvı] sızdırmak", "sızdırılmak", "süzülmek") ra yeno.

nimûne: **awrêz [awrêj]**

-rut: No suffiks karê "rutene"/"rutîş"î ra yeno.

nimûne: **carut/carit**

-sar/zar/-ser: Suffiksê "-sar"î fariskî de zî esto û manaya "mendîş"î (tirkî de "benzeme") û wayîriye dano. Mavajî kirmanckî de "inasar"/

"enasar" (sey ney, çiyô ke ney maneno), "pankisar" [paksar] (wayîrê pakîye; keso ke pak o, keso pakîye ra hes keno), şermezar/şermizar (wayîrê şermî, mehclub); fariskî de "dîvsar" (sey dêvî/dêwî), "kûhsar".

nimûne 1: **asar**, **inasar/enasar**

nimûne 2: **pankisar** [paksar], **şermizar/şermezar**

-sarên: No suffiks eslê xo de di suffiksan ra virazîyayo: (sar + ên). b.

-sar, -ên

nimûne: **asarên**, **inasarên**

-ser: No suffiks manaya suffiksê "-sar"î dano. Mavajî "dengeser"/"dengiser" (keso ke sey kesê sersemî yo). b. **-sar**

nimûne: **dengeser/dengiser**

-siz: No suffiks tirkî ra yeno û manaya "bê-" dano. Mavajî kelîmeya "şerefsiz"î (bêşeref). b. **-suz**

nimûne: **arsiz**, **îmansiz**, **namussiz/nomisiz**, **qawisiz**, **şerefsiz**, **textesiz**, **weysiz**

-sî: No suffiks manaya "mendiş"î (tirkî de "benzeme") dano. Mavajî kirmanckî de "winasî" (sey ney, heway ney). Herunda "-sî" de, kirmanckî de "-asî" zî esto (mavajî "kirdasî"). b. **-asî**

nimûne: **winasî**, **hinasî**

Fariskî û kurmanckî de zî vera (muqabilê) nê suffiksî de, "-san", "-sa" û "-asa" estê. Mavajî fariskî de gorgsan (sey vergî, se verg), pîlasa/pîlsa (sey filî).

Kurmanckî de: **-san/-sa** (wisan/wisa, dîsan/dîsa)

Fariskî de: **-san**, **-sa/-asa** (gorgsan, pîlasa/pîlsa, şîrasa/şîrsa).

Kelîmeya "se"/"sey" (tirkî de "gibi") a kirmanckî zî beno ke eynî kok ra bo. Mintiqaya Pîranî de "seno se" (tirkî de "gibi") zî vajîyêno. Labelê herunda "se"/"sey"/"sê" de tayê mintiqayan de "ze"/"zey"/"zê", "heze"/"hezey"/"hezê" zî vajîyêno.

-sîy: b. -sû

nimûne: varsîy

-stan: b. -îstan

nimûne: bostan/bûstan

-ston: b. -îstan

nimûne: bueston

-stûn: b. -îstan

nimûne: buestûn

-suz: No suffiks tirkî ra yeno û manaya "bê" dano. Mavajî kelîmeya "qaqusuz"î (merdimî sert, sersem) eslê xo de "kaygusuz" (kaygısız) a tirkî ra yena. b. **-siz**

nimûne: qaqusuz/qawisiz

-sû/-sîy:

nimûne: varsû/varsîy

-şû: No "-şû" karê "şutene"/"sutene" (şutiş, şitiş) ra yeno. Mavajî "merduşû" manaya cayê şutişê merdeyan dano.

nimûne: merduşû

-tale: Kirmanckî de "-tale" rengê merdimî yan zî rengê kincanê (cilanê) merdimî ifade keno. Beno ke "-tale"yê kurmanckî yo ke manaya "tarî" dano û no "-tale" yew (eynî) bî. Çunkî "reştale"yê ⁽¹⁾ kurmanckî û "sîyatale"yê kirmanckî hetê manaya ra yewbînan ra nezdî yê. b. **let** (II)

nimûne: sîyatale/şuyalet

-taq: No "-taq" kurdî de manaya "tek"/"ferd", yanî "yew"î de yo. Mavajî kurmanckî de kelîmeya "kumtaq"î (keso ke kelawe tena xo ser nano) esta. Kirmanckî de zî "pirêntaq" keso ke tena "pirên" xo ra dano yo.

nimûne: pirêntaq

-tar (I)

nimûne: beyntar, beyntarî

-tar (II) : b. dar

nimûne: goştar, goştarî

-te: b. -tî

nimûne: çerçîte/çerçîtî

-ter: b. tir (II)

nimûne: bînterro

-tere: : No "-tere" (-tire) manaya "bîne" de yo û formê makî yo. Kirmanckî de "şewtere"/"sewtere" (şew+ter+e) şewa bîroyî (disibayî) ya. b. **-tir (II)**.

nimûne: şewtere/sewtere

-tir (I): No suffiks pêveronayîş (muqayese) de dereceya sifetî berz yan zî vêşî keno û manaya "hîna" (tirkî de "daha") dano ey. Mavajî "zaftir" (zaf+tir), hîna zaf o. Kurmanckî û kurdkîya başûrî de zî no suffiks esto. Herunda ney de pehlevkî û fariskî de suffiksê "-ter"î esto. Tayê şîweyanê kirmanckî de "t"yê nê suffiksî kewto û biyo "-êr". Mavajî "zaftir" biyo "zafêr", "weştir" biyo "weşêr" (b. -êr). Ehmedê Xasî mewlidê xo de formê "-tir"î nuşt.

Nimûne: baştir, efdeltir, zaftir.

Ehmedê Xasî wina nuseno:

Ger bipersê "wendîşê roc û şewe"

Wendîşê şew **baştir** o hergû hewe

(...)

Da cewabêkew letîf ay yew Rebî:

"**Baştir** a yê rê bi pansey may û pî."

(...)

Eyro paştey min bi xu **efdeltir** a

Masîwa ra, baş bizanê ey wera!

(...)

Rehmetey to **zafîr** a zey qehrê to,

Ma îman ardo bi no vatîş bi to.

-tir (II)/**-ter**/**-tur**: Kurmancîya bakurî û başûrî de "-tir" manaya "bîn"î de yo. Mavajî kurmanckî de "dîtir" (o bîn), kurdkiya başûrî de "ewîtir" (o bîn) esto. Kirmanckî de "bîntirro" (bîn+tir+roj) ewro ra pey rojê hîrêyin o û tayê mintiqayan de ey ra "hîrêsbay zî vajîyêno.

Kelîmeya bîn a ke tede suffiksê "-tir"î esto labêlê vurîyayo (bedilîyayo) kelîmeya "abtîşo" ya. "Abtîşo" manaya "şewa pereyî" dana (tirkî de "daha önceki gece"). Eslê xo "abîntirşew" (a+bîn+tir+şew) o, dima bîya "abtîşo".
nimûne: bîntirro/bînterro/bînturro, abîşo

-tirî: b. turî

-tî/**-te**/**-atî**: Bi nê suffiksî nameyê mucerredî (abstrait) virazîyênê.
nimûne: cênîtî, çerçîtî/çerçîte, ebedîtî, merdimatî, pîsîtî

-tur: b. tir (II)

nimûne: bînturro

-turiye: b. turî

-turî/**-tirî**/**-turiye**/**-turû**: Eslê nê suffiksî karê "durîn"/"dirûn"ê (tirkî de "ekin biçmek") kurmanckî de esto. Mavajî kelîmeya "vaşturû"/"vaştirî" yan zî "vaşturiye"/"vasturiye" eslê xo de "vaş"/"vas" û "durî"/"dirû" ra virazîyaya, yanî aya ke vaş çînena.

nimûne: vaşturû/vaştirî/vaşturiye/vasturiye/vaşturî

-turû: b. turî

-u/-i:

nimûne: neru/nerî

-uex: b. -ox

-ula/-ule: b. -ola/-ole

nimûne: kengula/gengola/ker gula, marula

-ur: b. -wer (III)

nimûne: destur

-urr

nimûne: pencurr (kurmanckî de "pencerû")

-urrik

nimûne: bîncurrik

-û: b. -an

-ûle: b. ole

-ûlek: b. olek (I)

nimûne: Hemûlek/Hemolek

-ûn: b. -an

-ûna: b. -ana

-ûne: b. -ane

nimûne: engîştûne, kemûne

-ûney: b. -aney

Qate _____

-ûneyî: b. **-aneyî**

-ûnî: b. **-anî**

-van: b. **-ban**

nimûne: **arvançi/avrancı/arvonçi/arbançi, avsançi [aşvançi], sevkân/sebkan [sekvan, sekban], seydvan**

-ver (I): b. **-ber (I)**

nimûne: **rayver**

-ver (II): **gilover/gulover/gilor/gulyer**

-vet: No suffiks karê "vetene"/"vetiş"î ra yeno. Mavajî "namvet" (name+vet), o kes o ke derheqê merdimî de qisey keno û -xirabey ser o-nameyê merdimî vejeno.

nimûne: **namvet**

-vete/-veti: Formê makî yê suffiksê "-vet"î yo. b. **-vet**

nimûne: **namvete/namveti**

-von: b. **-van**

nimûne: **arvonçi/arvançi/avrancı, seydvon**

-wan/-wane/-won: b. **-ban**

nimûne: **arwançi/arbançi/ardwûn, gawan/gawon/gawûn, karwan/karwon/karwûn/karban, raywan/rayan/raywon/raywûn, seydewan/saydwan/seydwûn, şiwane/şuwane**

-wana: Tayê mintiqayan de formê makî yê suffiksê "-wan"/"-wane"yî se "-wana" esto.

Mavajî "şiwane"/"şane" nêrî yo, "şiwana"/"şana" makî ya.

nimûne: **şiwana**

-wane (I)/-wani: Bi nê suffiksî tayê kelîmeyê makî virazîyênê.
nimûne: bêrîwane/bêrîwani, gawane/gawoni, raywane/rayane/
raywoni

-wane (II): b. **-wan**
nimûne: şîwane/şuwane

-wani: b. **wane (I)**

-war (I): b. **-wer (III)**
nimûne: bextewar

-war (II): No suffiks manaya mensûbîyetî (nîsbetî) dano. Vera (muqabilê) nê suffiksî de, fariskî de "-var" esto. Mavajî kelîmeya "şalwarî"/"salwarî" ya kirmanckî eslê xo de di qismî ya: "şel+war". Nînan ra "şel" fariskî de manaya rehn/hête/qorr (tirkî de "uyluk") dana, "şelwar" zî çîyo ke eleqeyê xo bi rehn/hête ra esto yan zî mensûbê rehn/hête yo (?). "Şalwarî" formê zafhûmarî yo û na kelîme bi formê zafhûmarî yena vatene.

nimûne: şalwarî/şilwarî/şalbarî/salwarî

-wer (I): No suffiks karê werdene ra yeno. Mavajî "gonîwer", o yo ke gonî weno.

nimûne: germewer, gonîwer/gûnîwer/gonewer, herriwer, lûwer/
luywer, mêrdimwer/mordemwer, şerabwer, şitwer, tuywer.

Ehmedê Xasî wina nuseno:

"Ay zî yew lacêke qic bî zumrete
Hur dî piya bî şitwerê ay hurmete."

2. Borhanê Qatê', Muhemmed Huseyn êbnê Xelefê Tebrîzî mutexelles be Borhanê Qatê', Borhanê Qate', be êhtimamê Dr. Muhemmed Mu'în, Ş-L, r. 1289

-wer (II)/-wir: No suffiks suffiksê tewsfkerdene yo. Vera nê suffiksî de, pehlevkî û fariskî de "-ver" esto. Mavajî kelîmeya "ganawir" yan zî "cenawer"/"cinawir"î ya kirmanckî, eslê xo de "gan"/"can" û "-wer"/"-wir"î ra virazîyaya û yena manaya heywanê ganî yan zî gandari. Pehlevkî de "gyanver/canever", kurmanckî de "canewer/cenawir/cinawir", "fariskî de "canver" eynî mana de yê.

nimûne: ganawir/cenawer/cinawir/cinawur

-wer (III)/-war: b. ber (I)

No suffiksê "-wer"î menaya wayîrbîyayene (wahîrbîyayîşî) yan zî tewsfîbîyayene dano û eslê ey "ber" (berdene/berdiş) ra yeno. Herunda "-wer"î de tayê şîweyanê kirmanckî de "-ber" zî esto. Mavajî herunda "asnawer"/"esnawer"î de şîweya Dêrsimî de "azneber" yan zî "aznaber" vajîyêno. "Asnawer" (a+sna+wer) yan zî "azneber" (a+zne+ber) o kes o ke wayîrê zanayîşê asnaw (azne) o yan zî bi bi asnaw (azne) yeno tewsfkerdene.

Kurmanckî de zî no suffiks "-ber" o û "azneber" yan zî "asnawer"ê kirmanckî ra kurmanckî de "ajneber" vajîyêno.

Vera nê suffiksî de, pehlevkî de "-wer"/"-war", fariskî de "-ver" esto. Mavajî fariskî de kelîmeyê sey "bextever" (wayîrê bextî), "namver" (wayîrê nameyî, namedar), "behrever", "kînever" û "tacver"î estê. Fariskî de no suffiks ge-ge şeklê "-ûr"î zî gêno; mavajî "rencûr", "mozdûr", "destûr" (3).

nimûneyê kirmanckî: asnawer/esnawer/azneber, bextewar

-werd: No suffiks karê "werdene"/"werdiş"î ra yeno û bi ey kelîmeyê nêrî virazîyênê.

nimûne: serewerd

-werde/ werdi: No suffiks karê "werdene"/"werdiş"î ra yeno û bi ey kelîmeyê makî virazîyênê.

nimûne: serewerde/serewerdi

-were/weri: b. wer

-wir: b. wer (II)

nimûne: ganawir/cinawir

-wî:

nimûne: rêwî

-wo: b. -wan

nimûne: karwo

-won: b. -wan

nimûne: gawon, raywon

-wûn: b. -wan

nimûne: ardwûn, baxçewûn, gawûn, karwûn, raywûn, seydwûn

-wûne: b. wane (I)

nimûne: bêrîwane

-wûni: b. wane (I)

nimûne: bêrîwani

-xane: No suffiks manaya nameyê cayî (mekanî) dano kelîme. Eslê ey "xane"yê fariskî (kurmanckî de "xanî") -ke manaya "keye" (çê)yî dano-ra yeno.

nimûne: awdestxane/avdestxane/abdestxane, berxane, cebilxane/cebxane, çayxane, dersxane, hepisxane/hefsxane, kerxane, meyxane, postexane, qehwexane/qawexane, xestexane

-xwaz: No suffiks karê "xwestin" ê kurmanckî ra yeno û manaya "waşttox"î dano. Mavajî "xêrxwaz" (xêr+xwaz), o kes o ke xêr (xeyr) û rindiye wazeno yan zî keno.

nimûne: xêrxwaz

-xwaze: No suffiksê karê "xwestin" ê kurmanckî ra yeno û manaya "waştuxe" dano.

nimûne: xêrxwaze

-y: Kirmanckî de kelîmeyî bi suffiksê "-î" yan zî "-an"/"-on"/"-ûn"î zafhûmar (tirkî de "çoğul") benê. Eke yewhûmarê (tirkî de "tekil") kelîme bi herfa vengine biqedîyo, herfa "y" dekewena mabênê (beyntarê) kelîme û suffiksê "-î". Labelê na rewşe de zaf rey suffiksê "-î" bi xo wîndî beno (keweno), "y" manena. Na "y" eslê xo de herfa pêrabestişî (tirkî de "kaynaştırma harfî") ya. Mavajî "mase + y + î" = maseyî → masey

nimûne: gay, masey, tuy, zuray

-ya: b. **-a** (I)

-yar/-yer

Tayê îranologan gore, eslê suffiksê "-yar"î Avesta de "date" bîyo, yanî "daye". Mavajî herunda "bextiyar"î de Avesta de "bexto-date" esto ke manaya xo "bextdaye" yo (keso ke bext ey rê ameyo dayîş, yanî keso ke bextê/talihê ey esto). "Hêşyar"/"hesar" (hêş + yar) zî Avesta de "uşî-date" yo û manaya xo "hêşdaye" yo (yanî keso ke hêşê ey esto) (4).

nimûne: bextiyar, cityer, hêşyar/hîşyar/hesar

-yayîş/-yayîş: b. **-iyayîş**

-ye (I)/y: Kirmanckî de "-e"/"-î" suffiksê makîyê nameyan û sifetan o. Eke formê nêrîyê kelîme bi xo bi herfa vengine biqedîyo, na "-e"/"-î" ra ver herfa "y" yena. Tayê mintiqayan de, na rewşe de "-e" (yan zî "-î") kewena, "y" manena. Na "y" eslê xo de herfa pêrabestişî ya. Mavajî "risîya"/"rîşîya + y + e" = risîyaye/rîşîyaye à risîyay

nimûne: risîyaye, verradaye, weçînayeye/zanaye

-ye (II): b. **-e** (II)

4. Çc, A-S, r. 239, M-Y, r. 2396

nimûne: **kişîye/risîyay, zuraye/zuray**

-yek: b. -ek (I)

nimûne: **xêlîyek**

-yen (I): b. ên (I)

nimûne: **daryen, sîmyen**

-yen (II): b. ên (III)

nimûne: **binyen, mîfûnyen, viryen**

-yen (III): b. ên (IV)

nimûne: **paryen, şûnyen, vizîryen**

-yeni: b. -ene/-yene

-yer (I)/-êr: b. -yar

nimûne: **cityer/citêr**

-yer (II): b. -êre (II)

nimûne: **guazyer/gozêre**

-yer (III): b. -ver (II)

nimûne: **gulyer**

-yer (IV): b. -êr (I)

nimûne: **dergyer**

-yey: b. -ey

nimûne: **birayey, gedeyey**

-yê: b. -ê (I)

nimûne: **gayê, koyê**

yêne: b. **-ene**

nimûne: amayêne, bîyayêne, dayêne, zanayêne

-yin: b. **in** (II)

nimûne: dîyin, hîrêyin

-yine/-yini: b. **-ine**

nimûne: dîyine, hîrêyine

-yini: b. **-ine**

-yî: b. **-î** (II)

nimûne: paleyî, şayî

-yîn: b. **gûn**

Suffîksê "-yîn"î, "-gûn"/"gon" ra yeno. Seke mi qismê suffîksê "-gûn"/"-gon"î de zî nuşt, manaya "gûn" yan zî "gon"î "reng" o. Fîkrê mi gore, kelîmeya "seyîn"î eslê xo de "se" + "gon" yan zî "se + gûn" (yanî "bi çi reng?", "çitur?") ra yena. Xora zîwanê pehlevkî de na kelîme "çêgon"/"çigon" (çê+geune/gon) a ⁽⁵⁾, farîskî de bîya "çêgûne" û "çon"/"çun"/"çu". No "çon"/"çun"/"çu"yê farîskî, di manayan dano: 1-çitur?, 2-se (sey, zey), seno.

Herunda "seyîn"ê kirmanckî de, hewramkî de "çenî", kurmanckî de "çawan", sorankî de "çon" esto. Seke cêr ra zî aseno kirmanckî de formê bînê "seyîn"î zî vajîyêne.

nimûne: seyîn/senîn/senên/senî/senîye/senê/sinî/se

-yîş: b. **-iş**

nimûne: amayîş, zanayîş

-za: "Za" karê "zayene"/"zayîş"î ra yeno. Kirmanckî de "-za" manaya

5. Nyberg, Henrik Samuel, A Manual of Pahlavi, part II glossary, Wiesbaden, 1974, r. 54

gedeyî (domanî, çeçekî) yan zî lajî dano. Mavajî "biraza" (lajê birayî), "datîza"/"dayza"/"deza"/"dereza" (lajê datî/dedî/apî). Kurmanckî de vere ney de "za"/"zî" esto.

nimûne: biraza/birarza, datîza/dayza/deza/dereza, 'emiza, kopekza, kutikza, mîrza, wareza/wariza/warza, xalîza/xalza, yaykiza/yeykiza

-zan: No suffiks karê "zanayene"/"zanayîş"î ra yeno.

nimûne: **nezan**

-zar: No suffiks se "-sar" zî vajiyêno û manaya "wayîr"î dano. "Şermizar"/"şermezar"ê kirmanckî ra fariskî de "şermsar" vajiyêno û manaya ey "wayîrê şermî" yo. b. **-sar**

nimûne: şermizar/şermezar

-zat: b. **-zed**

-ze: No suffiks manaya nameyê cayî (mekanî) dano. Mavajî "merguze" cayo çereyin/çayîrin o, yanî cayê merge yo. Fariskî de, vera nê suffiksî de suffiksê "-zar"î esto.

nimûne: merguze

-zed: No suffiks karê "zeden"ê (piro dayene) farsikî ra yeno. Mavajî "namzed" eslê xo de fariskî de "namzede" (nam+zed+e) ra yeno. Dima herfa xoya peyêne (e) kewta, bîyo "namzed".

nimûne: namzed/namzet/namzat

-zet (I): b. **-cet**

-zet (II): b. **-zed**

-zete: b. **-ceti**

-zê: b. **-zîm, -zên**

Kirmanckî de "awzê" manaya erdê ke aw cira (tira) yena, yan zî aw tede esta dano. Vera na kelîme de, kurmanckî de "avzê" esta.

nimûne: awzê

-zên: b. -zîm, -zê

No suffîks beno ke kelîmeya "zemîn" (fariskî) ra bêro (aw+zemîn=awzên, av+zemîn=avzên). Kelîmeya "zime"ya kirmanckî (tirkî de "tarla", "orman") û "zemîn" a fariskî eynî kok ra yê. b. **-zîm**

Îhtîmalo bîn o yo ke suffîksê "-zên"î karê "zayene"/"zayîş"î ra bêro. b. **-zê**

Kirmanckî de "awzên"/"avzên" manaya erdê ke aw cira (tira) yena, yan zî aw tede esta dano.

nimûne: awzên/avzên

-zîm:

No suffîks eslê xo de kelîmeya avestakî "zem" ra yeno. Ewro herunda na kelîme de kirmanckî de "zime" (tirkî de "tarla", "orman") esto. "Zime"yê kirmanckî, "zemîk"ê pehlevkî, "zemîn"/"zemî"yê fariskî û "zevî"yê kurmanckî eynî kok ra yenê.

Eslê na kelîme sanskrîtîkî de "cmá" (riyê erdî), avestakî de "zem" o.

Kirmanckî de "awzîm" (av+zîm) manaya erdê ke aw tede esta dano.

nimûne: awzîm, avzîmek⁽⁶⁾.

6. Nuştîşê nê nuşteyî de mi hîna zaf nê kitabên ra îstîfade kerd:

-Alî Seydo Alî Gewranî, Ferhenga Kurdî Nûjen (Kurdî-'Erebî), 'Emman, 1985

-D. Îzolî, Ferheng Kurdi-Tirki/Tirki-Kurdi, Deng Yayınları İstanbul, r. 356

-Emir Djeladet Bedir Khan & Roger Lescot, Grammaire Kurde (dialecte kurmandji), Paris, 1970

-Gilbert Lazard, Dictionnaire Persan-Français, Êntêşaratê Şêrketê Kêtab Berayê Heme, 1370

-Henrik Samuel Nyberg, A Manual of Pahlavi, part II glossary, Wiesbaden, 1974

-Malmîsanij, Zazaca-Türkçe Sözlük, Stockholm, Jîna Nû Yayınları, 1987

-Muhemmed Huseyn êbnê Xelefê Tebrîzî mutexelles be Borhanê Qatê', Borhanê Qate', be êhtimamê Dr. Muhemmed Mu'în, c. 1-4, Tehran, 1983

-Mûnzûr Çem, Kürtçe (Zazaca)-Türkçe Sözlük, Stockholm, [1994]

ŞANIKE

Denîz GUNDUZ

Mi dime ra yê ê destê asinênî.
Domantîya xo tepîya tirite mi.
Bajêr bi bajêr mi dime ra yê.
Her bajêr de kî şîkinê lingê astoran,
Her bajêr de kî mirenê cucikê çolan.
Çi wext ke kewto raye,
Oncîya benê weş lingê astoran,
Cucikî azmên de pertan kunê pa.
Her bajêr goştê hostayanê xo weno.
Roştîye taşeno gonîya dîna ra
Daye ra def û duman cêno serê xo,
Cucikanê çolan ra rûyê xo dano wa.
Wa bo,
Wa rûyê ma ra roştîye bitašo wa ...
Her roj bar kero bero, roj bi roj kemî kero ma.
Xo tepîya cênîme rojê ci ra.
Na şanike xêlî kan a,
Xêlî kan o no jan kî.

Min û to ra raver, na şanike de,
Xêlî pîyay niştê nê astoran ra.
To ra cêro
Hezar û jû serre, to dima fetelîyo.
Mi dime ra nivisîyay ê destê asinênî.
Daye ra mi tewr jû zon ra fam nikerd hetanî nika.
Zonê domantîya mi ra zobîn her zon,
Fekê mi de marode sîya bî.
Coka ez raştê kamcî înfî amo, axûyîn bî.
Qefelîyo lê,
O cenet dûrî yo hena mi ra.
Binê hardî der o ez,
Beno ke hewt qatî serê azmênî der o ya kî.
Ez kotî der o nizano
Hetanî ke to doz mekerî,
Mi dime ra dûr nikunê nê destê asinênî.
No fermanê ê çingewkinî bî.
Qefelîyo,
Vineto qayîte koyan bîyo serê şanî.
Rojî gonîya to pijiqne rûyê hewra.
Hewrî zê domanan hurdî-hurdî berbay.
Zerrê mi halênê cucikan o,
Darode xerîb o dilê mi kî.
Zerrê mi de hezar û jû cucike pertî kuyay pa.
Zerrê mi de hezar û jû veng kewt têmîyan.
Çimanê mi ra hêsîrê gonînfî balakîyay.
Her çî şî hewnode xorî ra.
Hard merde bî,
Merde bî azmên kî
Jû ez heşar bîyo jû kî cucikê çolan.
Ez berbo, înan civtna.
Bê to,
Bîye tung û tariye na dîna.
Ti kîşîya, domantîya mi bar kerdê, berdê înan.

Ê rojan ra tek jû çekûye nêna ra mi vîrî nika.

Nêno ra mi vîrî

Kamcî çem de xeneqîyay ê astorî,

Kamcî bajêr de erzîyay dare ya kî

Domantîya mi kewte destê dêwan.

Generalê êno mi vîrî,

Zê axûyê marê sîyayî, çimê xo gewî bî.

Herdîssipe kalikê mi,

Waşt ke medo dîna dest mi.

Sê Rizayî seba mi canê xo da.

Gonîya dê, dilopîye wertê ê di çimanê gewîyan.

Kamcî ko de mendî ê astorê ma?

Destê asinênî ma vile der ê nika

Ti ke kîşîya,

Rûyê mi rijîya.

Cerdanê ê koyan ra bî vila.

Nika ê destê asinênî mi uja ra qilaynenê ra.

Gonîya mi ra roştîye taşenê,

Bajaran virazenê astanê mi ra.

Na şanike xêlî kan a,

Xêlî kan o no jan kî

Wertê ê di bêçikanê asinênan ra,

Tepîya cêno ez xo rojê, tepîya

Beno ke resenî mi ê astorî.

Mi benê resnenê virana ê kalikî

DYEB SUR

Arêkerdox: Seyîdxan KURIJ

Cayk benû cayk nibenû, yew welati di yew mîr, di cinî xwi û hîryê laj xwi bènî. Di laj pîl yew cinî ra yî, laj qiji zi yewna cinî ra wû.

Ruejêk mîr ginenû piriye çimûn ra şinû; yûnî benû kuar. Hekîm ê welat yenî mîr ser, yi mayene kenî la ço nieşkenû çimûn mîrî ri dari vînû. Yew Hekîm vînû:

-Kûm cawi go astuar qet pay ci ninaya, çimûn tu ri herra ê cay lazim a.

Inî ser mîr qijûn xwi ra vînû:

-Şima gereka mi ri yew ca ra herr bîyarî ki, qet astuarê mi pay ci ninawû.

Laj yi pîl vînû:

-Bawo, ez şina semêd çimûn tu ya herr ûna.

Laj pîl wirzenû nişenû astuar xwi û kuwenû rîye. Wi qonax di ruejûn şinû, raşt yew rêz yenû. Inî rêzi di her yew qilqê engur esti go her engur yew kîlo yena. Wi xwi b' xwi vînû ki "Pî mi nimo îta; eger wi bimêni îta ruejêk ma ri basê îtay kerdîyeni, miheqeq ma ri engur ardîyeni". Wi îta ra yew çeng herr genû û tê benû.

Mîr ina herr genû sawenû xwi çimûn ra, la çim yi weş nibênî.

Mîr laj xwi ra vînû:

-Oxil, tu ina herr çar ra ard?

Laj pîl vînû bawo, ez şîya mi filûn ca ra ina herr ard.

Mîr vînû:

-Hûma tu mi ra bigîrû, mi îta cixarê xwi fistîyeni ta, owca di êştîyeni.

Na ray laj bînatîn vînû:

-Bawo, ez şina tu ri herr ûna.

Laj bînatîn nişenû astuar xwi, hendê qonax hîrye-çehar ruejûn şinû, raşt yegay zebeşûn yenû. Ini yega di her yew zebêş esta, hendê yew sergêl a. Wi xwi b' xwi vînû "Pî mi niamo îta, eger bimêni miheqeq ma ri qalê ini zebeşûn kerdîyeni. Miheqeq pî mi îta ra ma ri zebêş ardîyeni".

Wi îta ra yew çêng her genû û tê benû.

Mîr ina herr benû dînû çimûn xwi ra, la çim yi weş nibênî. Mîr laj xwi ra vûnû:

-Oxil, tu şî ina herr kûmca ra ard?

Laj vûnû:

-Bawo, ez şîya mi vêr yegay zebeşûn ra ina herr ard.

Mîr vûnû:

-Oxil, Hûma tu mi ra bîgîrû; mi îta di qelûnê xwi fistîyeni ta, ez resayni owca, hama adir hûn a nişînî.

Na ray nob yena laj qij. Gira-gîr mîr yenî pîyeser, xwi bînate di mişewerîye kenî.

Yi laj qij ra vûnû:

-Di biray tu pîl şî herr ard, la çim pî tu weş nibî. Ina ray nob ha tu d' a. Gereka na ray tu şuerî semêd çimûn pî xwi ri herr bîyarî.

Laj qij vûnû:

-Ez şuerî ça ra û sinî herr bîyarî?

Erdîşsipîyê mîr vûnû:

-Çare çin û, ti gereka şuerî.

Laj qij wurzenû may xwi ra vûnû:

-Dayê, êrdîşsipîyê pî wazênî go ez şuerî pî xwi ri herr bîyarî, ti se vûna?

May yi vûna:

-Şue, la pî xwi ra vaji ki "Bawo, biray mino pîl qonax hîrye ruejûn şî, tu va 'Ez hetûn owca şînî, hama adir cixarê mi hûn a nişînî', biray mino bînatîn qonax çehar ruejûn şî, tu va 'Ez hetûn owca şînî, hama adir qelûnê mi hûn a nişînî'; ti pê kam astuar şî, ti gereka a astuar bidî mi".

Laj qij şinû pî xwi het, vûnû:

-Bawo, ez şîna tu ri herr ûna, la ti gereka astuarê xwi bidî mi.

Mîr vûnû:

-Wa bû oxil, ez astuarê xwi dûna tu.

Mîr ûnû di mîyûn dînû laj xwi û vûnû:

-Ti inî wir d' mîyûn tafîn, astuar yena.

Laj qij sêrsibay wurzenû we, adir nûnû ê wir d' mîyûn a, astuar pa yew qat kincûn a yena. Lajek kincûn xwi genû piray, astuar benû siwar û kuwenû rîye.

Wir d' biray yi pîl vûnî:

-La ma biray xwi têna niverdenî, ma zi pa şinî.

Birawo qij qowil kenû. Hîrye heme biray pîya kuwenî rîye û şinî. Yi xêlyek şinî, raşt çat hîrye rîyûn yenî. Sêr her rîyi di yew kerra esta. Ser yew kerra ho nuşte ki "Kam ini rîye ra şuerû wi rahat gêrenû a". Sêr kerraya bîni di ho nuşte ki "Kam ini rîye ra şuerû nûn agêrû nûni zi amegêrû". Sêr kerraya hîrini di zi ho nuşte ki "Kam ini rîye ra şuerû anigêrenû". Yi engîştûnûn (gîştûnûn) xwi bin yew kerra di nûnî rue, her yew yew rîye ra şinû. Yi vûnî:

-Ma kam hê vêr ame, ma ê bînûn îta di pawenî.

Birawo pîl rîyo vêrîn ra şinû, birawo bînatîn rîyê didin ra şinû, birawo qij zi rîyê hîrin ra şinû.

Birawo qij rîyê agêr-nagêr ra şinû. Wi xêlyek şinû, raşt yew citîyêr yenû, vûnû:

-Ruej tu xêri bo kalo.

Citîyêr vûnû:

-Eger tu o qidê nêvatîyen mi tu kerdîyeni yew pirûn. La tu xêr a, ti hê sera şinî?

Wi vûnû:

-Pî mi çimûn ra şî. Ez gereka şuerî qonax Dyêb Sur ra herr bîyari. Pî mi herrê qonax Dyêb Sur xwi çimûn ra saw se çim yi benî weş.

Citîyer vûnû:

-Gurê tu zaf zuar û, û rîyê tu zaf dur û. Ti inkê rîyê çend qonaxûn şî, ti raşt yew yenî owk yenî. Ti hama nişt ti ra ti ra ninîşt, tu hama owk şimit nişimit, tu sarî seri di di vêrg pêda benî. Tu sarê xwi darit we, vaji "Merhaba gelê birayûn!"

Laj mîrî, citîyêr ra xatir wazenû û kuwenû rîye. Wi zaf şinû, kê mîrî şinû, raşt yew yenî owk yenû. Wi nişenû owk ra, binê owk şimenû, la sinî go sarê xwi kenû berz, wir d' vergûn vînenû. Wi vûnû:

-Merhaba birak vergên!

Vêrg vûnî:

-Tu va "birak vergên", tu xwi xelisna, nûn nye ma tu werdîyeni. Tu xêr a, ti hê sera şinî?

Wi vûnû:

-Bawk mi çimûn ra şî. Ez gereka herra qonax Dyêb Surî ci ri bêrî go

çim yi hêna weşi bî.

Vêrg vûnî:

-Bira, ma nizûnî qonax Dyêb Sur ho ça d' o. Ti inkê xêliyek şinî, ti zerrê yew baxçî di raşt yew dyeb yenî. Ina dyeb çice girotû, çicê yayi masayî. Yayi çicê xwi raşt eştû ermê xwîyê çêp ser, çicê xwi çêp eştû ermê xwîyê raşt ser. Ya bermena, zurrena; ya zerrê baxçî ra şina-yena, wuzena. Ti xwi binimni, mûnîka ermê yayê çêp seri di çicê yayê raşt bigîrî û vaci "Ox, şit tu çiqas şîrin û! Sê şit may min û". O waxt ya qariş tu nibena.

Vêrg di heb mîyûn xwi zi dûnî yi û vûnî:

-Eger ti kotî tengûne, inî wir d' mîyûn tafînî, pêrî (perî) yenî.

Lajê mîrî dûnû ra şinû, raşt yew baxçî yenû. Wi baxçe di kes nivînenû, binê ê zerrûn a gêrenû, nata-weta şinû yenû. Cuwa pê yew dyeb yena. Dyeb çice girotû, rîm kotû çicê yayi, çice masawû, bû sê kuy. Dyeb hebîbnena, zimena, dêc çicûn xwi ver zerrê baxçî ra şina yena. Lajek yew tîrkemûn erzenû, dûnû çicûn dyebi ri, çicûn dyeb ra rîm yenû war.

Dyeb vûna:

-Hero, ti kûm est çin î, ti mi dest kotîyeni, mi tu kerdîyeni yew pirûn! Rîm çicûn dyeb ra şinû, dyeb bena rahat; na ray vûna:

-Hero, ti kûm estî çin î, ti bivêciyayini werte, mi her mirad tu ardîyeni ca.

Laj mîr ca di erziyenû çicê dyeb tepişenû, wi çicê yayi sipenû, vûnû:

-Ox, şit tu çiqas weş û! Sê şit may min û.

Dyeb vûna:

-Ti çî, çî kes î? Ti îta di çî gêrenî?

Wi vûnû:

-Bawk mi çimûn ra şî, ez gereka ci ri herra qonax Dyêb Sur bêrî.

Ya vûna:

-Ez nizûna qonax Dyêb Sur ho ça d' o la hîrye laj mi êstî, wa yi şûnd biyêrî kêye, ez ti ra persî, bêlka yi zûnî.

Şûnd hîrye heme qij dyeb sêd ra yenî kêye. Yi zerre di binê nişenî rue, vûnî:

-Dayê, ma êr sêd ra taway niard, ma destveng amê. Taway çin û ma burî?

May yin vûna:

-Biko, gereka kîye di çi bibû! Taway çin û kîye di.

Laj yayi vûnî:

-La kîye di yew biyê benîademûn yena. Kê ma di benîadem estû.

Ya vûna:

-La oxil, cay yew biray şima bîyerû, şima gereka burî?

Yi vûnî:

-Nye, ma sinî biray xwi burî!

O waxt laj mîr vécîyenû werte. Biraw pîl wirzenû ki yi berzû xwi fek. May yi vûna:

-Oxil, şima qarîşê yi bî, ez şit xwi şima ri helal nikena.

Birawo pîl xwi ver nişenû rue. Yi lajêk ra persenî, vûnî:

-La dêrd tu ç' û, ti çi gêrenî?

Wi meselay xwi û çimûn pî xwi ci ri qal kenû. Yi vûnî:

-Wilay ma zi nizûnî kê Dyeb Sur ho ça d' o.

Dyeb vûna:

-Yewna wayê mi esta, emir têrûn (teyrûn) hûn û yay d' o. Ez yew destmal dûna tu, ti ina destmal bigîr û şue. Ti xêlîyek şinî, ti raşt yew baxçî yenî. Ina destmal berzi zerrê ê baxçî. Ya yena destmal vînena, o waxt venda tu dûna. Ti o waxt vécî werte, ya qarîşê tu nibena.

Lajek destmal genû û kuwenû riye. Wi xêlîyek şinû, raşt yew baxçî yenû. Lajek destmal erzenû zerrê baxçî û owca di pawenû.

Cinîyek yena, destmal vînena, vûna:

-Wahar ina destmal kûm se wa vécû werte.

Wi xwi kenû eşkira. Cinîyek vûna:

-Ti çî, çi kes î? Ti îta di çi gêrenî?

Wi vûnû:

-Bawk mi çimûn ra şû, ez amêya ci ri herra qonax Dyêb Sur berî.

Cinîyek vûna:

-Ez nizûna qonax Dyêb Sur ho ça d' o la şûnd ez emir kena wa pîyerê têrûn bîyerî pîyeser. Ez yin ra persena, bêlka yi bizûnî.

Şûnd cinîyek venda têrûn dûna, hendê henzarûn têr yenî pîyeser. Ya têrûn ra qonax Dyêb Sur persena la kes nizûnû qonax Dyêb Sur ho ça d' o. Ya persena, vûna:

-Eceba pîyerê têrûn amê? Ço cayi di nimend?

Têr vûnî:

-Yew têra êxtîyar, feqîr bin yew kerra di menda la ya nieşkena firdû.

Ya vûna:

-Êle se şuerfeyenî, a têt sêr pelûn xwi ya nî û bîyarenî.

Di têt şinî a têra êxtîyar nûnî pelûn xwi ser a û ûnî.

Cinîyek ti ra persena, vûna:

-Ti zûna qonax Dyêb Sur ho ça d' o?

Têt vûna:

-Ez nizûna qonax Dyêb Sur ho ça d' o la ruejêk ez halîn xwi di bîya, may mi yew kuey bêrz ser ra pêl yayi veşaye perray amê. Ma va "Dayê, se bi, qê pêl tu vêşay?", may mi va "Qonax Dyêb Sur hûn û pê inî kueyî d' o, ez qonax ser ra perraya, dyêb pîskênê adir pê ra kuway min a; pîskênûn adir pêl mi vêşnay". Ez zûna o kue ho ça d' o.

Yi vûnî:

-Pekî ti eşkena ma berî?

Ya vûna:

-Ez ini hal xwi ya sinî şima berî?

Yi vûnî:

-Ma miqat tu benî, ma tu kenî wîye. Ti bena cûn (ciwûn), bena sê hê vêt.

Yi miqat ina têra êxtîyar bênî, ya bena weş, bena rind, bena cûn.

Têt laj mîr nûna pelûn xwi ser a û firdûna şina. Yi xêliyek ca şinî, têt qefîlyena, nişena erd; yî xwi paşt ra ûna war. Têt yi ra vûna:

-Ma îta di binê biarisi. Ti îta di vindiri, ez binê kuwena, cuwa pê ma hêna rîyê xwi domnenî.

Lajek xwi b' xwi vûnû "Ez şîya welat şar mi ra persenû, vûnû "Ti şî gêray tu çi dî, çi ni dî?"; ez hê bîyûnî îtawûn a dê îta di çi est". Wi wirzenû dûmarê xwi di binê gêrenû, raşt yew pîyera (rîye) yenû. Lajek ina pîyera tepişenû û şinû.

Wi zîyed şinû kê mî şinû, raşt yew koşk yenû. Bêr koşk kenû a, şinû zerre, zerre di yew kêna vînenû. Kêna ha mîyûn cilûni di rakotî, çores heb lehêf ho ci ûnte. Wi hîris û no lehêf kênek ser ra erzenû, tenê yew lehêf verdenû. Ûnîyenû şilamundê kênek a ki çores girê ho pîrîyedaye. Wi pîyerê girûn şilamundi kenû a, têna yew girê verdenû û yew lewi zi nûnû pa, ca verdenû şinû.

Wi şinû têt ra benû nîzdî, têt hesîyena xwi. Wi nişenû têt ser û

firdûnî şinî. Yi îta şinî, owca şinî yenî koşkê Dyêb Sur ser. Yi hama xêlîyek hê berz d' ê, têr vûna:

-Ez tu erzena war, çimkî ez niestûna bîyêrî war.

Wi vûnû:

-Hay aman, hay medet! Ti mi erzena se tu qê ez ard? Ti îta di mi bierz se ez bena parçe-parçe.

Têr binêna şina war û yi erzena war. Wi ginenû erdi ri û ca di xwi ra şinû. Yew mudet cuwa pê hesîyenû xwi, leşê xwi goştarî kenû ki yew cay yi nişikîyawû.

Wi wirzenû şinû qonax Dyêb Sur. Yew wade kenû a ki ho pirrê kênûn, yewna wade kenû a ki ho pirrê xwertûn. Wi şinû yewna ber kenû a ki hîrye kênê hê zerre d' ê. Kênûn ra persenû, vûnû:

-Dyeb Sur ho ça d' o?

Wir d' kênê pîl vûnî:

-Ma nizûnî dyeb ho ça d' o.

Kênaya qij vûna:

-Dyeb Sur ho wadê qat serî d' o.

Lajek şinû bêr wadî kenû a ki dyeb ho rakote û hot sarê dyêb ê. Wi kalmê xwi ûncenû, dûnû pirîye, hot heme sarûn yi zi ti ra kenû. Dyeb vûnû:

-Oxx! Dê yewna pirîye di!

Wi vûnû:

-Nye, edêt cûmîyerdûn yew ray a.

Wi dyêb owca di verdenû û yenû kênûn het, kênûn ra vûnû:

-Şima zûnî xiznay dyêb ha ça d' a?

Kênê pîl vûnî:

-Ma nizûnî xiznay yi ha ça d' a.

Kênaya qij vûna:

-Sarê yi bînatîn ber o duz di ruen. Sare lîr bi şî kûmca vindert, xiznay yi ha owca d' a.

Wi sarê dyêbê bînatîn lîr kenû. Sare lîr benû, şinû o cêr di vîndenû. Lajek şinû sarê dyêb kenû berz, yew quli vînenû. Quli ra ûnîyenû, yew dinyay Hûmay zerd, sîm û çî qîmetlî vînenû. Lajek xwi b' xwi mijûl benû, nizûnû ina xizna sinî berû. Cuwa pê kuwenû vîri ki di mîy hûnî têt' ê. Wi êyî wir d' mîyûn finenû ta, pêrî yenî. Yi vûnî:

-Ti vûnî se? Ma şên kir nûni xirab kir?

Wi vûnû:

-Ez wazena şima inî qonax pa xizna ya wedarî, çat hîrye rîyûni di ruenî.

Pêrî qonax Dyêb Sur pa xiznay yi ya darênî we, çat hîrye heme rîyûni di nûnî rue. Laj mîro qij şinû ûnîyenû bin kerra ra ki engîştûnê hama hê owca d' ê. Wi rîyê biray xwîyê pîl tepîşenû û şinû.

Şinû, şinû, raşt yew bajar yenû. Îta d' vêr yew çayxûnê di nişenû rue. Wi henda vînenû ki biray yîyo pîl ho kelle rueşenû, sare û çim yi owkê kellî di mênî. Wi venda ci dûnû, vûnû:

-Kellecî, kellecî!

Biray yi yenû yi het, vûnû:

-Ti vûnî se, ti çi wazenî?

Wi vûnû:

-Ez yew tasê kellî wazena.

Birawo pîl ci ri yew tasê kellî ûnû, wi yew çeng zerdûn dûnû yi. Birawo pîl şaş mûnenû. Birawo qij biray xwi pîl ra vûnû:

-Ti îta di kellecîyê ra çi qezenc kenî?

Birawo pîl vûnû:

-Ez îta di kelle rueşena, wahar kellî wêr mi dûnû û ez bin kellî wena.

Ehend.

Birawo qij vûnû:

-Ti bîye mi het bixebitî, ez rueji di ponc altunûn dûna tu.

Birawo pîl vûnû:

-Ez yena.

Birawo qij vûnû:

-La yew qowl mi estû: Xizmikar mi zaf ê, ayay ra ez her xizmikar xwi yew dax dûna pirîye ki ez herkês bisinasnî.

Birawo pîl vûnû:

-Taway nibenû.

Birawo qij ûnû yew nale kenû sur, dûnû qinê biray xwi ri û xwi ci ri kenû eşkira. Wir d' biray pîya kuwenî rîye, şinî çat hîrye rîyûn. Birawo qij biray xwi pîl benû kênay mîr a pîl het û rîyê biray xwîyê mîyûnîn ra şinû.

Wi şinû, şinû, resenû yew bajar gird. Îta di mîyûn bajarî di raşt

biray xwi yenû ki birawo bînatîn ho tuwalet ûncenû, sare û çim yi necis di mendî. Birawo qij şinû biray xwi bînatîn het, vûnû:

-Ya merdim, ti hê îta di se kenî?

Birawo bînatîn vûnû:

-Ez se kirî, ez ha îta di xebitîyena, nûnê xwi qezenc kena, yew nûn wena.

Birawo qij vûnû:

-Ti mi het bixebitî nibenû? Ez rueji di ponc altunûn dûna tu.

Birawo bînatîn vûnû:

-Benû. Ez yena tu hetî di xebitîyena.

Birawo qij vûnû:

-La yew qowl mi estû: Xizmikar mi zaf ê, ayay ra ez xizmikarûn xwi dax kena ki ez yin bisinasnî.

Wi ûnû yew nale kenû sur, dûnû qinê biray bînatîn ri û xwi ci ri kenû eşkira. Yi wir d' pîya dûnî ra şinî çat hîrye riyûn. Birawo qij biray bînatîn benû kêney mîr a bînatîn het.

Îta di wir d' biray pîl yenî piye het, qisê kenî, vûnî:

-Biray ma qij ina kuesk arda, ma inkê ina şimi welat ma rezîl benê. Ma cay çî bikir.

Birawo pîl vûnû:

-Ma ya ver yew quyî (bîr) esta. Ma yew xalî quyî ser kenî ra, ma her yew yew kuesê xalî ser nişenî rue û yi bînate di nişnênî rue. Cuwa pê ma wir d' pîya wurzênî we, wa wi zerrê quyî ri şuerû war.

Wir d' biray pîl biray qij ra vûnî:

-Wa qonax şuerû, ma pê ra hêdî-hêdî şinî.

Birawo qij wir d' mîyûn finenû ta, pêrî yenî. Wi pêrîyûn ra vûnû, pêrî qonax darenî we, vêr qonax pî yini di nûnî rue.

Hîrye heme biray peye kuwenî riye şinî. Yi yenî sêr quyî, wir d' biray xalî erzênî erd û her yew sêr yew kuesî ya nişenû rue. Yi biray qij ra vûnî:

-Ti kerem kiri bînate di ruenîşi.

Biraw qij bînate di nişenû rue, wir d' biray çimûn yewbînûn ra benî-ûnî, xalî ser ra wirzenî we, biraw qij quyî ri şinû war.

Wir d' biray şinî resênî qonax. Xeber kuwena qomî mîyûn ki qijûn mîr qonax Dyêb Sur ardû. Mîr şinû çimûn dûnû qonax ra, çim yi benî

weş.

Yi ûnî vêvê xwi nûnî piriye, kêf-eşq kenî raşt la kênê niwazênî wir d' birayûn pîlûni di bizewicî, yi kuwenî zerre û bermenî.

Birawo qij xêliyêk waxt quyî di mûnenû, cuwa pê mîy kuwenî vîr. Wi wir d' mîyûn finenû ta, pêrî yenî, vûnî:

-Ti çi wazenî?

Wi vûnû:

-Mi ina quyî ra veciyeni.

Pêrî lajêk quyî ra vecenî. Wi hêdî-hêdî şinû resenû welat pî xwi.

Êrdîşê yi biya derg, neçar kotû; kes yi nisinassenû. Wi şinû pê bêr pî xwi di nişenû rue. Wir d' biray pîl gefûn dûnî xwi, zurûn kenî; owi vûnû "Mi ina dyeb kişt", o bîn vûnû "Mi ina dyeb kişt". Wi zi pê bêri di gueştarî kenû.

Rueja bîn sêrsibay laj mîro qiji zi yew qat kincûn newûn genû piray, nişenû yew astuar qêr û şinû mîyûn vêvî. Yew per ra def û zurna ha cinena, kênê û xwêrt govend gêni, per bîn ra yew meydûno gird di xwêndî cirît kay kenî. Lajek kuwenû mîyûn vêvî, astuar kay dûnû; nata şinû weta yenû, xwi resnenû biray xwîyê pîl. Pê mil biray xwi ra tepişenû, yi kenû berz, dûnû zîn astuari ri, mûnê yi şikîyenû. Kênê pencira ra ûnîyenî, siwarî vînenî; yi ca di zûnî ki wi laj mîro qij û.

Lajek şûnd hûnc şinû dîwûn mîr di pê bêr di nişenû rue. Laj pilo mûneşikte ho mîyûn cilûn di nalenû. Laj bînatîn vûnû:

-Eger wi siba ame, şima vînenî ez se kena. Ez gereka mil yi biqerifinî.

Laj qij o per ra qêrrenû, vûnû:

-De siba biye meydûn, ti vînenî se benû!

Herkes gueşûn xwi darenû we, vûnî "o kûm û?" la cemaat mîr gird û, kûm çi zûnû kûm û.

Rueja bîn lajek qij hûnc nişenû yew astuar sipî û şinû meydûn cirît; bin ra kuwenû de ser ra veciyenû. Xwi resnenû biray bînatîn, yi zi kenû berz dûnû zîn astuari ri, mûnê yi zi şiknenû.

Şûnd wi hûnc şinû dîwûn mîr. Wir d' laj mîr hê mîyûn cilûn d' ê, nalenî, kufenî. Mîr vûnû:

-Qe kêf mi çin û, kes çin û mi ri yew sonik vacû?

Wi pê bêr ra vûnû:

-Mîr mi, ez eşkena tu ri yew sonik vacî.

Wir d' biray pîl texmîn kenî ki biray yin o.

Yi vûnî:

-Ini keçeleko pîs çî zûnû sonik vacû!

Mîr vûnû:

-Qariş **nibîyeni**, wa vacû.

Mîr yi benû kiştê xwi, wi dest ci kenû meselay xwi mîr ri vûnû.
Pênîyê soniki di wi mîr ri kenû eşkîra ki wi laj mîro qij û û qonax Dyêb
Sur yi ardû.

Mîr ûnû kincûn wir d' birayûn ti ra vecenû, qinê yini di dax biray qij
vînenû; laj xwi qij ra vûnû:

-Ti wazênî wir d' birayûn xwi pîlûn bikişî?

Birawo qij vûnû:

-Nye, ez birawûn xwi nikişena.

Vêve rûmenû. Laj mîro qij kênaya qij genû, ê wir d' biray pîli zi ê kê-
nûn bînûn gênî. Yi mirad xwi bênî şa, sonikê ma zi îta di qedîyena. (*)

(*) Na sanike (estaneke) tayê dewanê Çewlîgî di vajîyêna.

DÎK Û KOKIM

ÇEKO

Beno nêbeno kokimêde kuz
Banêde xo û teba dîk û kuz.
Eke zernê vînenno verê banî
Hêrînenno xo rê dolçikê danî.
Dîk ke danîyan nîklîk keno
Kokimê kuzî ra çuyê weno.
Dîk gêra (cêra) re kokimî û vat:
"Min û to rê raye bo şerîat."
Kokimî qebul nêkerde na
Dîk seba tolî kewt bi raya.
Şî kewt bi oxirê loxa kore
Koremişkî kerdê rêz û dore.
Koremişk qîrra û vat ke:
"Lo dîko keleşêr û çîprut!
Nîya kata şona vileqarut?"
Dîk gêra bi loxa kore
Zere ra wegirgiriya û vat ke:
"Ganî ez şorî çê Ded Tîyarî
Esker û leşkerê giranî bîyarî.
Bigêro ci ra tolê min şîwarî

Do (dayo) bi min ro bi darê tarî.
Sarê min bîyo zê guşiyê tirî
Min ra kerdê teber fisî û tîrrî.”
Zerê loxe bi keleşêrî veşa
Kewte re teqale bi zereşa.
Her di çiqas qe şiyî
Uca rastê dimpiştikî bîyî.
Dimpîştikê dimrîştikî vat ke:
”Lo dîko keleşêr û çîprut!
Nîya kata şona vileqarut?”
Dîk taftê gêra re dimpiştikî
Zere ra wegirgirîya û vat ke:
”Ganî ez şorî çê Ded Tîyarî
Esker û leşkerê giranî bîyarî.
Bigêro ci ra tolê min şîwarî
Do bi min ro bi darê tarî.
Sarê min bîyo zê guşiyê tirî
Min ra kerdê teber fisî û tîrrî.”
Zerê dimpiştikî bi dîkî veşa
Kewt re teqale bi zereşa.
Hîrêmîna çiqas ke raye şiyî
Uca rastê marêde kufî bîyî.
Mar gêra bi nînan vat ke:
”Lo dîko keleşêr û çîprut!
Nîya kata şona vileqarut?”
Dîk gêra re marê kufî vat ke:
”Ganî ez şorî çê Ded Tîyarî
Esker û leşkerê giranî bîyarî.
Bigêro ci ra tolê min şîwarî
Do bi min ro bi darê tarî.
Sarê min bîyo zê guşiyê tirî
Min ra kerdê teber fisî û tîrrî.”
Zereyê marî bi dîkî veşa
Kewt re teqale bi zereşa.
Dîkî reyê xo dime nîyada

Esker û leşker na yo tîya.
 Pêro bi keleşêrî bî aspar ke
 Peyser biêrê dewa Kovike.
 Galim berd kokimî ser
 Nat-dot, na per û o per.
 Loxe kerd lane (lone) binê banî
 Şîye kewte bi tewrê nanî.
 Dimpîştikî bi rengo çarix
 Xo resna ci, kewt çarix.
 Maro kuf perra na het ra
 Şî xo pilêsna bi wistine ra.
 Pêrine didanî wesuyay
 Kewtî fikarê dek û kay.
 Kokim dest keno tewre bi nazî
 Loxe destan kena gazî.
 Hên qîrreno ke hên bi berz
 Dest erzeno wistine bi lerz.
 Nezelnenno pede maro kuf
 Her cayê xo beno perç-puf.
 Wazeno pay kero çarix û pîstik
 Tafta nezelnenno linge dimpîştik.
 Kuzî rê varenê fênda xîştike
 Keleşêrî ra weno kulmistike.
 Hem qîrreno hem tey lerzeno
 Pey ra bi boxmeyan riye erzeno (*).

(*) Na mesela min rê dewa Gêstemerde ra Besa Kîyayê Mamî qisey kerde, min kî (zî) newe ra nuşte. (Berlin, 1992)

Romanêko newe:

KILAMA PEPÛGI

J. Ihsan ESPAR

"Kilama Pepûgi" nameyê romanê Deniz Gündûzî yo. Weşanxaneyê "Vartan"î no roman, emsar yanî serra 2000î de Anqara de neşr kerdo. Roman bi xo 526 rîpelî yo, peynîya ey de ferhengekêko kilmek zî esto.

"Koyê Bîngolî û Koyê şerefdînî zê waştîyê jûbînî ye". Bi na cumla roman dest pêkeno. Merdim şîyêno vajo ke na cumla adresa nê romanî ma nawnena (musnena). Adresa romanî dormareyê mintiqaya Gimgimî de çend dewî yî. Ge-ge hedîseyê ke qewimiyênî zor danî sînoranê

dewan. Labelê hema-hema heme hedîseyî dewanê eşîranê xormekan û cibran de ciriyênî. Wendox rîpelanê verînan de cayê hedîseyan rê beno aşîna. Dima resmêk demografîk û cematkiyê a mintîqa ameyo pêşkêşkerdiş. Wendox derheqê têkilîyanê eşîranê kurdan, têkilîyanê kurdanê elewîyan-sunîyan û kurdan-armenîyan (hermenîyan) ê verînan de zî beno wayîrê melumatî. Eke merdim biwazo bi zaf kilmîye behsê rêzîla hedîseyanê romanî biko, merdim şîyêno nînan vajo:

Dewr dewrê padîşah Evdilhemîdê Dîyine yo. Alayê Hemîdîye mintîqa de wayîrê hukmî yî. Serekê alaye Xalit Begê Cibran o. Xormekan waşto alaye eşîra înan ra bibo labelê osmanîyan cibran tercîh kerdî. Mabênê xormekan û cibran baş nîyo. Alaye erzena dewanê xormekan ser û İbrahîm Talîyê xormekan kişena. Lajê İbrahîmî Zeynelo ke şeş serrî yo İstanbûl de Mektebê Eşîre de waneno, ageyreno yeno dewa xo. O û birayê xo Welî ganî heyfê bawkê xo cibran ra bigîrî. Cengê xormekan û cibran dest pêkeno. Cibran û eskerê osmanîyan erzenî dewanê armenîyan û xormekan ser, armenîyan qir kenî û malê înan talan kenî. Zeynelo xormekî û embazê xo eşîra cibran ra gelekî kesan kişenî. Heto

bîn ra mufrezeyê Levonê [Leon] armenî vera cibran herb keno. Na mintîqa de lejê cibran û xormekan, cibran û armenîyan yew demeyo derg rameno. şarê mintîqa yewbînan weno. Hetanî ke xormekan ra yena, armenîyan zilmê cibran û eskeran ra pawenî (muhafeze kenî). Zeynelo xormekî û Levono armenî vera Alaya Hemîdîye di qehremanê xurt î. Ge-ge înan ra hergû yew bi xo tena alaye perîşan keno. Dişmenîya beyntarê (mabênê) xormekan û cibran roj bi roj hîna xurîn bena. Cibranê kurmancî, musebbîbê heme zilm û xirabîyan î.

Yew deme ra pey ca Zeynelî rê teng beno. Alaye zor dana ey. Zeynel zewejîyayo û cinîya ey nêweşa gedeyî (domanî) ya. Gama ke vistirîya Zeynelî gerreyê Zeynelî kena û birayê Zeynelî Welî cinîya Zeynelî Xece kişeno ke a nêkewa destê dişmenî, Zeynel qerar dano ke şero Alaya Hemîdîye ra efê xo biwazo. Zeynel, şono Hemedê cibrî het û xo erzeno bextê ey. Hemedo ke Mektebê Eşîre ra embazê ey o Zeynelî erşaweno (rusneno) Îbrahîm Begê Milî het û Zeynel yeno efkerdiş.

Têkilîyê (elaqayê) kirmancanê mintîqa û armenîyan zaf kan î. Welî Axa demeyo ke pey hesîyêno alaye erzena dewa kerwayê ey Aşotê armenî ser, lajê xo Zeynelî erşaweno ke înan rê yardîm biko ke kerwayê ey dewa xo ca verdî û şêrî biresî armenîyanê corî. Zeynel şono labelê kerwa nê teklîfî red keno. Yew deme ra pey merdîmanê Welî Axayî ra vîst û yew kes bi destê Levonê armenî ra yenî kişîtiş.

Na mesela ra pey têkilîyê armenîyan û kirmancanê elewîyan zî herimîyênî.

Cengê Yewinê Dinya dest pêkerdo û hukmê Dewleta Osmanî partîya Îttîhad-Tereqqî dest di yo. Îttîhad-Tereqqî planê qirkerdişê armenîyan viraşto. Verî dewan ra çekan arê danî, dima pes û dewarê dewijan ancenî pêser, benî. Dima zî dewanê armenîyan ra cenî-camêrd, pîl-şenik herkesî arê danî û benî, qifle bi qifle kişenî. Aşoto armenî şono xo erzeno bextê kerwayê xo Welî Axay. Welî Axa, bi xape kerwayê xo dewa xo de kişeno. Bi inewa heyfê merdîmanê xo gêno.

Eskerê orisî yeno mintîqa. Nika zî armenî bîy eskerê orisî, heyfê xo kurdan ra gênî. Nika çi kirmanc çi kurmanc dewê kurdan benî hedefê herîşanê orisan û armenîyan. Qirkerdişêko newe dest pêkeno. Kurdanê elewîyan ra tayê remenî şonî Dêrsim. Dêrsimîjî vera orisan xo ver ro danî, orisî nêşîyênî bikewî Dêrsimî mîyan.

* * *

Hewayo ke ez zana hetanî nika bi na girdîye (xişniye) de kitabêdo kirmanckî nênuşiyayo. Reyna hewayo ke ez zana "Kilama Pepûgî" lehçeya kirmanckî de romano tewr verîn a. No semed ra "Kilama Pepûgî" xabatêda balkêş a ke ganî merdim ser o vindero.

Seke yeno zanayîş roman de struktur, yanî viraştişê romanî zaf muhîm o. Na mesela de kam beno o zano, temaya romanê ey çi bena a zana, tayê çiyî estî ke ganî nuştox bîyaro ca. Mavajî rêzîla hedîseyan, yanî çiyê ke qewmîyênî ganî goreyê yew ûsulî bêrê nuştîş û rêzkerdiş. Romanan de edet o, verî cayê hedîseyan, dima hêdî-hêdî kesê ke romanî de wayirê rolê muhîmî yî, dima zî kesê baş û xirabî bellî benî. Nînan ra pey hedîseyî goreyê planê nuştoxî aver (raver) şonî û hera benî, hedîseyanê hurdiyan ra destek û paştî gênî. Labelê hedîseyo bingeyin, yanî hedîseyo ke roman ser o virazîyayo ganî sey xeta sura qaline bellî bo. Na xeta sura qaline bena sey pusulaya wendoxî. Heme hedîseyê bîniyê ke qewmîyênî, ganî hedîseyê bingeyinî rê xizmet bikî. Yanî hedîseyê hurdi eke hedîseyê bingeyinî xurt bikî cay înan roman de esto. Roman de hedîseyê paralelî şiyênî bibî labelê hedîseyê hurdi nêşiyênî bibî reqîbê hedîseyê bingeyinî. Demeyo ke nuştoxî bawer kerd ke hedîseyî tam girr û geş bîy, ganî heme hunerê xo binawno (bimusno) ke hedîsey biresno merhaleya tewr berze. Demeyo ke hedîseyo bingeyin resa tîtik (zîrve), nuştox ganî hinî zaf derg nêkero. Çimkî hinî çiyê ke zaf vajo çin o. Ganî hinî goreyê qewimîyayîşê hedîseyan herkesî biersawo cayê ey û xatir wendoxan ra biwazo.

"Kilama Pepûgî" de tayê problemê strukturî estî. Goreyê mi sebebê nê probleman zî esto. Nuştox "vateyo verên" de nuseno ke ey nê meseleyê ke roman de nuştî "Ap Geloyî" ra eşnawitî (hesnay). Reyna hewayo ke nuştox nuseno, nê hedîseyî heme raştiko qewmîyayî labelê ey nameyê kesan vurênayo (bedilnayo). Bêguman eke ke merdim hedîseyê ke ciriyayî eynen binuso çiyêna yo, hedîseyanê ciriyayan (bîyayeyan) nuştîşê xo rê biko bingê û goreyê xo yew muhtewa û kronolojîyo newe bido înan çiyêna yo. Demeyo ke merdim biwazo orjînalê hedîseyan rê sadîq bimano merdim mecbur o ke senî eşnawito wina binuso. Îmkanê mudaxelekerdişî zaf çin o. Demeyo ke wina bo zî roman şiyêno giran bibo, wendoxan eciz bikero. Mi bi xo "Kilama Pepûkî" de, mîyanê hedîseyan de yew keşmekeşîye hîs kerde. Hedîseyo bingeyin weş beylu nîyo. Roman heta hedîseyan ra zaf dewlemend o, labelê wezîfe û rolê

nê hedîseyan zaf eşkera nîyo. Ge-ge merdim wina hîs keno ke her hedîse bi xo şîyêno bibo yew roman. Helbet demeyo ke merdim sadîqê orjînalê hedîseyan bimano sewbî riskî zî estî. Mavajî keso ke nuştoxî rê behsê hedîseyan keno, neqlkerdişê xo de çend objektîfî o. Zaf rey merdim nêşîyêno objektîfîya vatoxî kontrol biko. Merdim nêşîyêno qehremananê romanî vijîno û goreyê zerra xo karakter bido înan. Mavajî "Kilama Pepûgî" de ez raştê yew kurdê kurmancî nêameya ke baş (hol) bo, wayîrê bextî bo û zanaye bo. Kurmancê romanî pêro gonîwer û talanker î. Tena yew ca ne tê da ke Xalit Begê cibrî vano: "*Lawo meşorê, ebe destanê xo şîmşêrê dişmenê xo mesuyerê. Hermenî şamya Osmanîye, ma kî perojê Osmanîye îme*" (r. 198) Helbet no vatişê Xalid Begî zî zaf bawerîye nêdano wendoxî. Çimkî o serekê eşîra cibran o û cibrî her roj armenîyan û elewîyan kişenî. Roman de kurdê kirmancî û armenî zî tam eksê kurmancan, qehreman, zanaye û pîzeveşn (wayîrê merhemetî) î. No ware de Welî Axa û Mam di îstîsna yî. Ez bi xo wina bawer kena ke no rewş tercîh û waştîşê nuştoxî nîyo.

Yewna çîyo menfî tengbîyayîşê cayê cografîk ê romanî yo. Yew romanê 528 rîpelinî rê çend hebî dewê Gimgimî zaf teng î. Hedîseyî dormarê çend dewan de cirîyênî. Nuştox mecbur maneno cayanê ke pê manenî teswîr biko. Îklim, vilikî, vaş û nebatî, teyr û tur, dar û ber, terş û dewar, kerm û kêzî heme dewanê na mintîqa de sey yewbînî yê. Cîwîyayîşê dewijan miyan de zî zaf ferq çin o. Na tengeya cayî û tengfikirîyayîşê dewijan hem zaf zor dana nuştoxî hem zî wendoxî. Nuştox neçar maneno ke dewanê a mintîqa ra bigeyro. No rewş de ge-ge cîfê wendoxî peyseno. Nuştox nê tenganeyê cayî ferq keno û tayê cayan de ca dano behskerdişê kesanê xerîban. Mavajî çerçîyan yan zî remayaxonê herbê orisî. Bi karakteranê sey Zerde nuştox wazeno ke wendox tikê (biney) cîf bigîro.

Yew şaşîya ke ez rast ameya ke ganî romanêko winasî de çinêbînî na ya: Nê romanî de di qehremanî estî ke her di zî nameyê înan Zeynel o. Înan ra yew Zeynelo ke mi cor ra behsê ey kerd, Zeynelê Îbrahîm Talî yo ke nê romanî de hetanî yew ca qehremanê romanî yo yewin o. Lajê Îbrahîm Talî bîn zî Welî ⁽¹⁾ yo. Nameyê lajê Welî Axay zî Zeynel o. Lajê Welî Axayo bîn Ezîz o (r. 241) Labelê rîpelê 524în de nuştoxî wina nušto : "*Welî Axa, domanê xo Zeynel, Welî û Mem ûştî ra şî lewê Silêman*

1. Sedefa Welê Bazare zî behsê nê her di birayan, Zeynel û Welî, kena. (B. Hamdi Ozyurt (Amadekerdox), Vîrê Sedefa Welê Bazare ra, Stockholm, Adare 2000, r. 12)

Axayî.” (r. 524.) Eynî rîpel de Zeynel Sileman Axayî ra wina vano: ”Axa nizo to çik o henî vana. Mi binê xete de , seba Miliya, seba şerefa Kurda, duşê Ereba de da piro.” Na rêza corên ra fam beno ke no Zeynel Zeynelê Îbrahîm Talî yo labelê rîpelê 524în de nişka ra Zeynel û Welîyê Îbrahîm Talî biyê lajê Welî Axay.

Nê tayê çiyê ke mi goreyê fikrê xo munaqase kerdî bêguman ehemîyetê nê romanî kemî nêkenî. Verî ganî merdim xo vîr a nêko ke hewayo ke ez zana- no kitabê nuştoxî yo verên o. Seke mi verî zî vatbi, bi lehçeya kirmanckî romanî nênuşiyay, yanî tecrubeyê bînî çin î. No rewş de kitabêdo winasî nuştış karêdo hêca yo. Naye ra teber zî hetanî ke nuştoxî ra ameya dîqqet kerdo ke romanêko baş binuso. Mavajî Kilama Pepûgî de nuştox xeliqnayîşê atmosferê hedîseyan de, teswîranê xo yê derg û dilayan de serkewte yo. Naskerdişdayîşê (pêşkêşkerdişê) qehremanê romanî de gelekî hesas o. Bi perspektîfêdo hîra zaf hetan ra behsê qehremanan keno. Rastîye ra zaf durî nêkeweno. Mavajî Bakê Canêser karakteranê başan ra yew o. Ciwîyayîşê dewijan ser o muşahadeyê başî kerdî. Nuştoxî bi hewayêdo weş ge-ge bi monologan ge-ge zî rasterast fekê karakteranê xo ra gelekî meseleyî û estanekî dekerdî romanê xo mîyan. Bi no metod fikirîyayîş û bawerîya karakteranê romanî de dewlemendiyêk peyda kerda.

Ziwanê romanî ser o zî ez wazena çend çekuyan vaja. Verê verkan ziwanê nê romanî, ziwanêdo eklektîk û viraşte niyo. Ziwan tebîî û rehet o, goreya lehçeya ma pêt (zengîn) zî hesibîyêno. Nuştox cumleyanê dergan ra remayo û zaf baş zî kerdo. Nê cumleyê kilmî hem weş yenî famkerdiş û hem zî ca ra ca nuşteyî ser tesîrêdo musbet kenî. Îmlaya nuştoxî ekserîya rast a. Labelê pîya yan zî cîyanuştış de merdim rastê şaşîyan yeno. Yew formê gramerîyo ke zaf rey şaş nusîyayo ez wazena tikê ser o vîndera. Formanê rastan ez parentezî mîyan de nawnena (musnena) Numûne: ”*Dewijî Pîre ra xêlê hes kerdêne.*” (r. 152) (Dewijan Pîrê ra xêlê hes kerdêne.)

Tiya çîyo ke şaş o zafhûmarîya çekuya ”Dewijî”î ya. Ma zanî ke nameyî yan zî sifetî di tewir benî zafhûmar, yanî suffiksê zafhûmarîye di hebî yî: ”-î”, ”-an”. Merdim ”-î” yan zî ”-an”î kam halan de gurênenê? Na mesele pabesteya demê karî (wextê fîlî) ya. Mavajî eke kar demo nikayin de bibînî formo ke nusîyayo rast bînî, yanî ”Dewijî Pîrî ra xêlê hes kenê.”

Çend numûneyê bînî: ”*Verê çêverê Cibî pirê kerga û varikan o.*” (r. 168) (Verê çêverê Cibî pirê kergî û varikî yî.)

"*Bakî û Cîbî jûbîn ra xêlê hes kenê.*" (r. 168) Tiya de şaşî şaşîya zafhûmarîye nîya. Bak û Cîb ganî sey halê (tirkî de yalın hal) xoserî biameynî nuştîş. Yanî Bak û Cîb jûbîn ra xêlê hes kenê.

"*Sivircikî kî zê dewijî ebe ters kewtêne qulanê xo...*" (r. 193) (Sivircikî kî zê dewijan ebe ters kewtêne qulanê xo)

"*Dewijî her serre malê xo berdêne sukê de rotêne.*" (r. 257) (Dewijan her serre malê xo berdêne sukê de rotêne.)

"*Nê bêmrada hena îta bî. Nê kam ta şî?*" (r. 268) (Nê bêmradi hena îta bî. Nê kam ta şî?)

"*Dewijî mal goma de caverda...*" (r. 330) (Dewijan mal goma de caverda.)

"*Aspijî hetenî herdiş û burîyanê ma jû kerdîbî xo dest ra.*" (r. 345) (Aspijan hetenî herdiş û burîyê ma jû kerdîbî xo dest ra.)

"*Mêrka tufanga ra îndî xêlê dûr kewtî.*" (r. 377) (Mêrikî tufangan ra îndî xêlê dûr kewtî.)

Meselaya bîna ke ez wazena ser o vîndera meselaya mensûbîyetîya nameyan a. Nuştoxî bi îsrar herunda çekuya "kurmanc"î de "kurmancîye" nuştî. Çend numûneyî: "*Miyonê Kurmancîye de ver kenê ci de tûcarîye kenê.*" (r. 469)

"*Nika ê dewa de Kurmancîye vînetêne.*" (r. 470)

"*Kurmancîya ê der-dorme nîşenê ro.*" (r. 470)

"*Mordemî Kurmancîya Cîbrana ra yê.*" (r. 514)

"*Kurmancîya ê der-dorme, o mal û milk ser ra kokê jûbînê ardbî.*" (r. 470)

No suffiksê "-îye" ke nuştoxî ardo pey çekuya "kurmanc"î yewna mana dano na çekuye. "Kurmancîye" bi tirkî yeno manaya "kurmançlık"î. No semed ra kes nêşîno çekuya "kurmancîye" manaya "kurmanc"î de bixebitno. "*Dilmij*", "*Dilmijki*" (r.128), "*Dilmijanê cêrt*" (r. 259). Nuştîxî semedê kurdanê kirmanckîqîsekerdoxan rê çekuya "Dilmij"î gurênayo. Na çekuye zî çekuyêda xam a, ez bi xo caran (çi rey) pê nehesîyaya. "Dilm" esto ke "dilmij" bibo? Eke esto ça (kure, kotî) esto? Eke "dilm" bibo zî ma "dilmij" beno? Merdim şîyêno vajo "tirkij", "kurdij", "elewîyij", "sunîyij" ke vajo "dilmij"? Nê! Goreyê zanayîşê mi cayekî de zî na çekuye nîna xebitnayîş.

Peynî de ez wazena vaja ke Denîz Gûndûzî bi nuştîşê nê romanî zîwan û edebîyatê kurdan rê xîzmetêdo baş kerdo. Ez nê romanî heme wendoxanê ma rê tewsiye kena ke biwanî. Eke ma kitabane kirmanckîyan nêwanî, gelo heqê ma esto ke ma şarî ra lomey bikerî?

HER Û GA

Arêkerdox: Mihani LICOKIC

Thya bî û çinê bî, hebêke hukumdarê rîy erdan û di hebî lacê xo bî. Zemanî ku hukumdar bî extîyar, ven da wir dî lacanê xo da, hukumdarî teslîmê înan kerde. Hukumdarî lacêkey xo şirawit rochelat, kerd hukumdarê rochelatî; laco bîn zî şirawit rochawan, kerd hukumdarê rochawanî.

Serrî şinê, zamanî yenê, birawo pîl zewaday xo keno hedre, şimşêrêke zî keno hedre ku bero birayê xo yê bînî rê. Tedarekê xo vînenî, ew bi paybê (pabê) se heb esparî wa şinê.

Rayî qonaxêke şinê, kono vîrî cê ku şimşêro ku berdêne biray xo rê, keye de kerdo xo vîr a. Vano "Şima çadîran bikwo, ez yena" û dano serey estorê xo ro, geyreno a ku şoro şimşêrî biyaro.

Şino reseno keye, estorî ra beno peye, şino diyar. Berya keno a, hanêno ku cênî cê û koleyke, serê cay cê de rakewte yê. Şimşêrê xo anceno we, serey wir dînan zî tera keno û beno esparê estorê xo, şino.

Şino reseno wezîr û xulamanê xo, rayî xo dewam kenê. Şinê, şinê, heta resenê qonaxê biray qicî. La birawo pîl roc bi roc helêno. Biray cê tera perseno vano:

-Eno çi hewalê to wo?

Birawo qic keno nêkeno ew nêvano. Ano qarşî bexçey xo de, ci rê koşkêka hewttebeqe virazeno, ê keno ci.

Birawo qic vecêno teftîş, vano:

-Bira, ti çendeyke îstirîhet bike, heta ez bêrî.

Di-hîrê rocî derbas benê, rocêke hanêno xanimê biray qicî bi tevî neway û new carîyan **wa** kewte mîyanê bexçî. Se hebe kole zî hamey, têdir kewtê hewze. Hergû carîya hebêke kole girot, xanima biray qicî zî hebêke kole girot û xo jobînî pişt.

Birawo pîl hanîya halê xo ra û halê biray xo ra, hendî nêzana se kero.

Mend heta biray cê hame. Hal û mesela biray xo ra va. Wir dî biray wiştî we, serey xo darit we û şî, va "Ma go (ko) terkê enî welatê bênamûsî bikerî".

Zehf şî tay şî, rocêke çolanê Erebaştanî ro şî verê deryayêke, bî rincanî (qefelîyay, betilîyay); hanîyay ku darêke hanî ya ewca, şî binê dare de niştî ro. Hende dî ku derya qeleşîya, dêwêke tera vecîya; sindoqêke paştê cê wa girêdayî ya û ver bi verestî (seya) dare yeno. Tersan ver wir dî pîya şî serê dare. Hanîyay ku dêw hame verestî dare, sindoqê xo na ro, kerde a, qutîke tera vete; qutî zî kerde a, hebêke keyneke tera vete, pê kay kerd. Keyneke ê wir dî biray serê dare de dîy, ven da va:

-Bêrê war.

Ê hamey war, keyneke tera persa, va:

-Şima kam ê, çi kes ê? Şima go min desta bêrê.

Înan va:

-Eman, yeman! Seyîn beno?

Kerd nêkerd, keyneke va:

-Yan go zey min bibo yan zî ezo dêwî aya kerî!

Wir dînan zî morê xo day keyneke. Keyneke morê hewt milûkan (melîkan) vetî, motî înan û va:

-Ez keynay melîkêke bîya. Enî dêwî kê **babî** min kerdî korî û ez girota arda.

Wir dî biray wiştî we, hergûjan verê xo şa cay hukumdarî xo û şî.

Birawo pîl şîno reseno şûnê hukumdarî xo. Şahî kona mîyanê bajarî. Şarê bajarî kêf û şahî keno.

Birawo pîl badê şîno xanime biray xo tevî neway û new carîyan wa û bi tevî se hebe kolî wa hemîne kişeno.

Birawo pîl a çaxî ra çîqa keynan ano û tedir zewecîno, şewêke ver de benê, serê sibay serey înan tera keno. Xo bi xo vano "Eger bimanê go tera pîsîtî virazîyo", qeybê a jo kişeno.

Rocêke rayna wezîrê xo ra vano:

-Mi rê keynayke bîya.

Wezîr nêşkeno peyda bikero, ew vano:

-Yan keynayke yan serey to!

Wezîr yeno keye. Keynay cê tede vecena ku wezîr bêkêf o, vana:

-Babo, çîrê ti bêkêf ê?

Ew vano hal û mesela anakî ya.

Keyneke vana:

-Babo, min ci rê bere.

Wezîr keynay xo rê fistanikêke (sanikêke) vano. Vano:

* * *

Tîya bî û çinê bî, merdimêkew bazirgan bî. Eno bazirgan bazirganî keno. Zeman şino, dem yeno, heta mîadê cê tamam beno. Rocîke Azrahîl yeno tera vano:

-Ez rihê to gêna.

Mêriko bazirgan vano:

-Eman, yeman! Seyîn ti rihê min gênê?

Vano:

-Wextê to tamam bîyo, lazim o ez rihê to bigîrî.

Bazirgan vano:

-De henî muhlet bide min, heqê min şarî hete w, heqê şarî min hete w; ez enîyan safî kerî, ez xo bi der û dorê xo bidî helalkerdişî, wa bo, rayna rihê min bigîre.

Azrahîl qebûl keno. Bazirgan yeno kono mîyanê milete, sax keno heqê kamî ê hete w, dano û yeno keye. Keye de şino mîyanê heywanan, vano "Ez bi destê xo êm zî bidî heywananê xo". Êm dano heywanan. Heywananê cê ra her û ga xo rê xeberî danê. Ga herî ra vano:

-Hero!

Her vano:

-Ha.

Vano:

-Ez heta şan cite kena, ma ti nêşkenê min rê çareyke bivînê?

Her vano:

-Hema êmê xo mewe. Serê sibay gava wahîrê ma bêro banîyo ku to êmê xo nêwerdo û ti mexel kewte yî, go vaco "Gay ma nêweş o" û to nêbero cite, xilas.

Ga qebûl keno. Şan de êmê xo nêweno.

Serê sibay citêr yeno ku gayan teber kero û şoro cite, hawnêno (hanêno) hebêke gay êmê xo nêwerdo. Citêr vano "No ga nêweş o la ma se kerê, çike nêbeno; ma go eyro herî bikerê cite, heta siba belkî ga weş bo". Tuxumê xo nano ro herî û şino cay cite. Ewca gay û herî erzeno tê

ver, pê cite keno, heta şan. Şan de zî barêke kolîyan ro ci bar keno, ano keye.

Her hanêno ku perîşan bî, vano:

-Gawo!

Ga vano:

-Ha.

Vano:

-Ti zanî se bîyo?

Ga vano:

-Nê.

Vano:

-Wahîrê ma vatê "Ma go gayê xo sere **bibirnin** û goştê cê **biroşin** xo rê pê gaykew bîn **bigîrin**".

Ga fikirêno, pungujêno, xeberî nêdano.

Her vano:

-Gawo, çirê ti xeberî nêdanê?

Vano:

-Ez seyîn xeberî bidî? Serê sibay min sere birnenî, ti vanê xeberî bide!

Her vano:

-Meterse rihet o.

Vano:

-Seyîn rihet o?

Her vano:

-Êmê xo bore û xo bilêse. Serê sibay gava bêrê banîyê ku to êmê xo werdo, go vacê "Gay ma bîyo weş", hendî to sere nêbirnenê.

Serê sibay gava citêr yeno, hanêno gay êmê xo werdo, xo lişto, xo kerdo zey cirîte. Ga leze keno, verê citêrî ro şeqetêno teber. Citêr heqîbey tuxumî erzeno serê herî, gayan şano vernî xo, kono rayî.

Bazirgan û cênî xo hanênê ku gay xo lişto, vernî de şeqeyeno, çindikî keno. Bazirgan heweno. Cênî cê vana:

-Ti çirê heway?

Ew vano:

-Tewş.

Cêneke vana:

-Nê, ti go vacê!

Bazirgan vano:

-Heyran nêbeno, ez nêşkema vacî.

Keno nêkeno cêneke de nêqedênenno. Cêneke vana:

-Yan ti go vacê yan zî ez to rê cênîfî nêkena.

Bazirgan zano eger sîrrê xo beyan bikero, go bimiroy. Şiraweno dimay miftî û çend hebî giragiranê bajarî kom keno ku wesî xo bikero. Mesîne ci rê kenê ci, fekê beryay de desmac gêno. Hanêno ku loqmeyke nan han yo verê kutikî de û nire-nîrê cê wa, nêweno. Dîk vazdano nikul dano pero, loqmey nanî verê kutikî ra beno. Kutik vano:

-Dîko, ti çîqa bêxêr î! Ti nêvanê wahîrê ma enka go sîrrê xo vaço û go bimiroy!

Dîk vano:

-Wahîrê ma zî ehmeqêkew zey to wo. Eger bîaqil bayne, ga (ka) wirzo şivêka terne bigîro û ga cênî xo bikwo heta ku derge bayne ga kilme kero, heta ku kilme bayne ga derge kero.

Bazirgan wirzeno şivêka terne veceno, cênî xo ra vano:

-Hela bê zere!

Beno zere, tertemiz kono. Ewca ra pey cêneke bena zey pemey melûcî. Wezîr fistanikê xo tamam keno.

* * *

Keyna vana:

-Babo, yan go serey min zî şoro yan zî ezo ena mesela biqedênî.

Babî qebûl keno, ano keyna dano ci.

A keyneke way xo bena odaykew nîzdî xo de vindarnena, vana:

-Ti go filan sihete bibermê, ezo bêrî to rê fistanikan vacî.

Şewe henî şîna, wextê rakewtişî yeno. Way keyneke dest bi bermayîş kena. Keyneke wirzena vana:

-Way min bermena, lazim o ez ci rê fistanikan vacî ku a rako.

Hukumdar vano:

-Ez zî yena.

Wir dî pîya şînê, keyneke ci rê fistanikan vana, heta ku hewnê cînan yeno; fistanike nêqedêna. Vana:

-Ez go şewêna dewam bikerî.

A şewî konê ra. Şewa dimacoy rayna way cay bermena û ê şinê, keyneke ci rê fistanikan vana, heta hewnê cînan yeno; rayna fistanikê cînan nîmecet manena.

A şewî zî konê ra. Bi eno hewa dewam beno heta ku hewt hebî lacê keyneke û hukumdarî benê.

Keynay wezîrî vana:

-Cênîyê bikokî zî estê bêkokî zî estê.

Hukumdar zî qebûl keno.

Ê ewca bi jobînî bî şa, ma tîya bi axret û îman şa bin. (*)

(*) Na sanike (fistanike) tayê dewanê Licê de yena vatiş.

BÊRÎYE

Heydo KEÇANIC

Ax bêriye, bêriye, can bêriye, bêriye!
Ti kewta ro mi vîrî, tayê nata bêrênê.
Ez dest berzî destê to, to pêbicêrîne.
Kesî ke dîme ez û to, mexsuz ma pêro dîme.
Ax bêriye, bêriye, can bêriye, bêriye!

Ti bikerê mi naca, ez to ver o cêrîne.
Zerîya mi kewta bejna to, bê ma bizewecîme.
Piyê to ke hesîya pê, şîme ver o cêrîme.
Qalind ke ma ra zaf waşt, citê gayan ci dîme.
Ax bêriye, bêriye, can bêriye, bêriye!

Cayê ma zaf berz o, dormê ma gol û hez o.
Piyê to ke ti nêda, ser ro ban bilerzo!
Ez destê to cêna şona wertê lazo.
Vace Heyder vace, to rê dawil û saz o.
Ax bêriye, bêriye, can bêriye, bêriye!

HAC ELÎYÊ XAÇEKI Û MELA

Umer AKENGÎN

1991 di hukmat yew melayî dano camîyê (comî) dewa Xaçeki ⁽¹⁾. Beyntar ra biney (tenê) zeman vêreno, rojê Hac Elî xebere dano dewijan (dewicon), vano (vono) "Bêrê keyê mi, ma emšo (işmo) bitereqnî". Wexto ke (ki) xebere dano (dono) dewijan, vano "Wa xebera melayê camî çinê ba, wa pey nêhesîyo emšo cemat yeno pêser!" Welhasilî Mela pey nêhesîyêno. Mexreb tarî beno, dewijî yenî pêser, vanî:

-Hac Elî, qey xeyr o, to çî rê (rî) ma pêser kerdî (kardî)?

Hac Elî vano:

-No (ino) şeştî serrî yo hukmatî yew mela nêdayo camîyê dewa (dewdey) ma. Par-pêrar ma endi xebetîyay ma nêşîya yew melayî bîyarî camîyê dewi. Qey çî bi ke emsar (ismar) hukmatî xo (xu) rê xovero no mela erşawito dewi? Binê nê (inê) gurî di yew gure esto. Hem zî mela ezeb (bêkar) o, qey xeyr o?

Cemat vano:

-Hac Elî, la ma şênî Melay mehkema bikî, vacî "Mela, qey ti çî amey dewi? Ti çî rê ezeb î?" De wa hey (hele) yew deme vêro, ma veynî o (yo) se keno, se vano. De qey o ko (do) ma ra çîyê vaco, biperso (biparso).

Hac Elî vano:

-Ellawekîl sewke ma nê Melay nêtersnî, sewke nêperro, no Mela yew hewte ra pey dewi xeripneno; gencanê ma hemînî dano tepîştîş. Ez ha şîma hemînî ra vano, hukmatî Mela erşawito tîya (wita), Mela MÎT o; qala xo ey (yê) hetî mevajî!

Dewijî vanî:

-Temam Hac Elî. De ti se kenî biki, ma hanî yî pey to di yî. Ma ne şonî camî ne zî Melay di qalî kenî.

* * *

1. Dewlete nameyê Xaçeki kerdo Taşağıl.

Beyntar ra çar-panc aşmî vërenî. Mela qalan geyreno, ge şono Ayreyê Xeyrî ge şono qalanê cinîyan (cenîyan) goştareno. Demeyo ke cinî xelet çînenî, ge-ge şono eynîyê dewî ser û gedan ra çîyan perseno. Wina (ona) dewî mîyan di tewş-tewşkî geyreno. Lakîn Hac Eliyînan zî gam bi gamî (gom bi gomi) ey taqîb kenî.

Mela ke şefeqî azan waneno, Hac Elî ey taqîb keno. Şefeqî peynîya azanî yena-nîna, Hac Elî hetanî şono camî, ewnêno ke camî qefelnaye yo. Yew roj, di rojî, Hac Elî ewnêno ke timo eynî yo. Fikirîyêno (duşmişêno) vano "Wilay Mela nimaj nêkeno". Çimkî ewnêno ke Mela azanî ra pey cadî şono keye, keye di zî cadî çilay hewna keno. De eke keye di nimaj bikerdîni ka (do) çilay biveşa. Hac Elî çend hebî dewijan pêser keno, vano dewijîni, hal-hewal Mela wina (ona) keno. Vano:

-De eke şima mi ra bawer (înan) nêkenî, ma yew teneke berî berzî binê awkeyê keyeyê Melay; şefeqî ma biewnî (nîyadê), eke teneke di awa desmajî biba, ez zurî keno; de eke teneke zuwa bo, dêmek ke Mela nimaj nêkeno. Qebul dewijîni?

Dewijî vanî:

-Qebul, qebul Hacî! Heşa, ti çî rê zurî bikî!? De însan o, bellî (beylu) nêkeno, belkî zî yew minafiq o. Ti çî rê xîlafi vajî? Ma emşo erey (berey) çend tenî teneke benî binê awkeyê ey de ronani. Şefeqî ma tira ewnêni, dima hele ma veynî ma se kenî.

Dewijî tam yew hewte hergû roj tenekeyî erzenî (finenî) binê awkeyî û şefeqî şonî teneke ra ewnêni ke teneke zuk û zuwa yo. Vanî "Dêmek ke Mela desmaj nêgêno, şono azan waneno, azan ra pey zî yeno keye di rakeweno". Hac Elî vano:

-Mi şima ra nêva Mela mela nîyo? Ellawekîl hukmatî o erşawito veynî şewan kam şono dewî yeno, kam Datîzayan (Dayzayan) rê yardim keno, ê yenî keyeyê kê û çî wext yenî.

Dewijî vanî:

-Hac Elî, de na (ina) mesela hinî (êdî) ti hal biki; şefeqî fekê Melay sax biki.

Hac Elî vano:

-Ney wilay, ma ganî şefeqî tê reydi (pîya) şêrî ey de (tede) eşkera qalî bikî.

"Temam, tamam" vanî û vila benî.

Rojo bîn şefeqî berê Hac Elî ver di pêser benî, şonî key Melayî. Şonî ke Mela keye di nîyo. Şonî camî, camî di zî nîyo. Gedan persenî, gedeyî vanî "Mela şî hêga".

Cenî xeleyê Key Hac Misfay çînenî, Mela zî şîyo ha temaşe keno. Dewijî vanî:

-Hac Elî, şo venga (veynda) ey di wa bêro".

Hac Elî vano:

-Wilay eke şîma yenî hadê ma şêrî hêga, ma weyra (uca) tede qalî bikî.

Danî piro şonî hêga. Wexto ke şonî nîzdîyê Melay, Hac Elî vano:

-Mela, Mela, sen nêrdesin? Şefeqten berî senî arîyor, sen dormiyor yerinde. Tim-tim senî arîyor wey!..

Mela vano:

-Hacî, bûrdeyîm. Ne oldî?

Mela zî qurnaz o, qestî bi tirkîya xirabi qalî keno. Fam kerdo ke yew çî esto, kewto şik. Tirkîya xirabi reydi wazeno keyfê Hac Elî bîyaro.

Hac Elî vano:

-Wilay Mela, merdim senden bîr şey anlamîyor. Yew roj baqîyor sen Ayreyê Xeyrî'desin, yew roj baqîyor sen Kerrey Pey Dewi'desin. Yew roj Eyniyê Dewi'de urz û eyelî (erz û eyelî) reydi qonişiyor, teraq yapîyorsin. Yew roj baqîyor sen hanîk o hêgade cenîyan temaşe edîyorsun, yew roj baqîyor gilgilçikê leweyê dardesin. Bu nasil hewadir? Ew hem de sen şefeqî azan oqîyor, hema nemaz qilmîyor, gîdîyor yatîyor; bîz de gelîp camîden gerî dunîyor. Bu hewa olmez. Olmez kî, eyiptir wîî!

Mela na rey (ina ray) ciddî-ciddî vano:

-Hacî ne bîçîm qonûşûyorsûn, nasil namaz qilmiyorûm?

Hac Elî vano:

-Mela, sen şefeqî camîde nemaz qilmîyor. Ewine gîdîyor gîtmîyor çilay hemen hewn a şona. Hem zî sen şefeqî desmaj almîyor. Eke alsaydî yew heftedir biz gêce senin awkene teneke atîyor, tenekeye şefeqî baqîyor, teneke zuk û zuwa olmezdi. Înanmîyor dewijler şahiddir. Wina (ona) nîya dewijîni?

Dewijî pêro pê fek ra vanî:

-Wilay êyledir! Biz şahiddir!

Uate

Hac Elî vano:

-Mela, sen ne diyor, sen de qoniş!

Mela vano:

-Sîz şîmdî bîraz kizginsiniz. Ben bûgun ogleden sonra Dicle'ye gîdecegîm, bîraz alişverîş işlerîm var. Akşam dondugumde otûrûr, konûşûrûz.

Mela şono Pîran û şeyîş o şeyîş, nêageyreno. Xaçekijî êreyî (yereyî) Melay pawenî la nîno. Melayê to şî şî!

Badê sax kenî ke Mela raştâ mêrdimê îstîxbaratî yo. Ti mevajî ke hukmatî erşawito dewî.

DESTANÊ XO BIEŞRAWÊ

Roşan LEZGÎN

ramûsanên to
mîlçikê sibate
zerrê min

verarê bêvengîya şewanê min
sipeyî çijanê to de beşnê Sîpanî
teşnê lewanê min
û lepanê ma de hewrê hamnanî
şewên ma deerg derg
loorî lorî
hewayê Çewtela
xuşîniya pelanê dara gozêre de
û çimên ma
heta fek bi estaran dekerde yê
dêsanê ma de nexşê şahmaranan
ey awê Mûnzûrî
ti bi hesretê zelalîya xo bikerê
ma seba çi rişnay karîbanên xo?
-heme însanî seyd(wan) ê-

mîlçikê
ka min rê nexşeyêk xêz bike
keweyê ezmanê xo de
wa qe bêname bo
rêwîtiya rincanê evdalan ez a
tûjikîya Tûjikî de
reyê m;
dûûûr
deerg
çimanê min ra bigîre heta bi çimanê to
ez vana: -ti nêna!
ka vîyêk porê xo ra to biesrawitêne
sodirêk de
hey!..
vengê min nêno to?-
ez vana: -ez gelîyêk a gelîî
lewan ra zimistan dekerdî
gilê min qeresîyay Azgilêr de
xorîî
heme hewnên min
vewrêsê Koyê Sipî
viran
gere nika germinîya destanê to ewta bêne
bitenê germinî û destên to.

RIPELÊ FIQRAYAN

Arêkerdax: Giran KIZIL

Şeytan vano "Pîrî berze zopeyan ver"

Pîr şono wertê taliban, çiralix dano arê. Beno şand, keyeyê (çê) yew (ju) talibî de beno meyman. Talib wazeno ke pîrê xo rê rind xizmete bikero ama feqîr beno. Yew manga xo bena. Şono lewê pîrî, vano:

-Şeytan vano "Pîrî berze teber, kata şono va şoro".

Pîr heşneno (eşnaweno), agêreno (cêreno) talibî ser vano:

-Talib, talib, xebera şeytanî meke! İnsan caran xebera şeytanî keno?

Talib êno raye, xebera pîrî keno, lanet ano re şeytanî; pîrî nierzeno teber. Werte ra zeman şono, talib ancîya êno lewê pîrî, vano:

-Şeytan vano "O ke keye keye (çê çê) nibeno, şo manga biya pîrî rê sere bibirne".

Tabî pîr na qisa heşneno, weşê pîrî ra şona. Agêreno (cêreno) talibî ser vano:

-Talib, ge-gane xebera şeytanî kî (zî) bike.

Talib şono çuye gêno (cêno), pîrî erzeno zopeyan (zompan) ver, bena qêrre-qêrra pîrî. Pîr remeno şono. Talib vano ke:

-Şona kotî şo! Eke amê re to xebera şeytanî bikeme, eke nêamê re to xebera şeytanî mekeme hii?

Navşaq

Dewêda Gimgimî (Vartoyî) ra yew (ju) mordem şono şaristan (şehar). Cinîya xo rê tumanî lazim benê. Rind tirkî nizano ke seba tumanan çend metroyî qumaş biherfîno. Welhasil kuno dukan, silam (selam) dano dukancî vano:

-Silamen aleykum!

Dukancî silamê ey gêno (cêno) vano:

-Aleykum silam. Buyrun!

Dewij tenê (tikê, biney) şermayîno, qorranê xo musneno (nawnenno) dukancî, vano:

-Bîr metre bu şaq, bîr metre bu şaq, yarim metre navşaq.

Tabî dukancî fam nikenô, reyna pers keno:

-Buyrun?

Hesen ancîya qorranê xo musneno ey (ci), vano:

-Bîr metre bu şaq, bîr metre bu şaq, yarim metre navşaq.

Dukancî reyna fam nikenô û vano:

-Ma ti qey kirmanckî nivana? Nika ti çi wazena yavşak!

Warê Çelkerî de Bela Kizilan

1 994-96 de seba gerillayanê PKKî devlete niverdana millet şoro ware.

Bi (ebe) eskeran xebere ruşnenê (erşawenê) dewan, vanê:

-Kam şoro ware suçlu yo. Kam şoro ma ey (ci) rê ceza birnenîme, kenîme hepis. Ma ke pê bihesimê xeym û çadiranê ey veşnenîme.

Seba naye ki kes nişîyo ware.

Bela Kizilan tebê çend cîranan keye (çê) kenê bar (wenanê), şonê Warane Çelkerî, xeyma xo finê ya. Beno şand, kullî kunê holikan. Bela Kizilan kî zere de xo rê muskil bena. Goş nana dormê xo ser ke vengê-vacê çîn o. Teber a ne kutikê laweno ne kî vengê teyr o turî êno. O taw (wext) xof kuno zere, tersena, vana "Nika yan esker yan kî gerilla êno".

Tam na sira de cehşik (canşik) wertê holikan de ziqeno (zirreno), nê sukûnetî dano we. Bela Kizilan vana:

-Oxxx! Tersê mi vêrd ra, îndî kam êno va bêro.

Şîma danê mi ro nidanê mi ro

Sera 1980 de eskerîya ama îqtîdar. Her ca de arama kenê. Eskerî eşto dewa Sofya ser, niverdano kes şoro cayê. Lewê lodanê vaşî de yew merdim (ju mordem) malî (heywanan) ver de beno. Esker vengê ci dano, beno lewê xo. Ci ra çî-mî pers keno. No qayt keno (ewnêno, winêno) ke niverdano ra, hama malê xo şono lodan ser. Tenê (tikê) vindeno, qayt keno ke esker vengê xo nikenô. Ne vano "şo" ne kî dano piro. No xo xo de (xo bi xo) vano "Se bone kî nêdanê mi ro". Cesaret ano xo, agêreno (cêreno) eskerî ra vano:

-Şîma danê mi ro nidanê mi ro, malê mi şî lodanê şarî ser!

Tabî esker dano piro, vano:

-Wextê malî yo?

FIRAT ÇELKERÎ RA ŞÎRÎ

XO PAK BIKE

Xirabîye ra xo pak bike
Xo bişuye bike robar
Hetanî ke mekerê hawar
Zulm û zehmet to ser ra beno xedar
Awe bibo çem, çem bibo derya
Peynîya tengîye, xelasî ya
Her çî to de xelesîno
Teynabîyene çiyê nîya
Wurze xo ser
Sey yew dare nê, sey birrî be

MEYMANÊ BÊVENGDAYÎŞÎ

Ver de meymanê bêvengdayîşî amênê çêyê ma
Serê sodirî, cemê şandî
Ma kerem kerdêne sifreyî ser
Xof nêkewtêne zereyê ma
Çi ke çêyê ma de bî
Ardêne sifreyî ser
Nika çêveranê kilîtkerdeyan ra
Tenê zor kunê zere
Ma tersenîme pîyê mi
Rîyê înan bê huyayîş o
Tersenîme daka mi

WENDOXAN RA

Kovara Vateyî rê
Ma wendoxan, hûmara yewendesini keyfê zafî reydi dîy. Bêguman eke (eki) ma na (ina) xebata şîma roşnvîran ra vajî yew xebata pîrozi hîna munasib beno. Inhewi (nara) qedr û qîmetê na xebata pîrozi, se yew wendox mi çim di hinda bîbîka çimî bi qîmet a. Nê (inê) fikrê xo reydi, ez înanê (aynanê) ke keda înan (yînî) kovari di bîya rê, şîma roşnvîran rê (rî), dostan û embazan rê zaf silamanê xo erşaweno, hurmet keno; weşîye û silametîye di bimanî. Ez wazeno wendoxanê kovara Vateyî rê zî yew-di qalan (qiseyan) vajo.

Embazê wendoxî, ez en vernî di wazeno şîma rê yew mesela binuso, dima ma xo rê çend qalan bikî, bitereqnî.

Yew fekê eşay, yew çerçî û lajê xo bi barê qantirî (qatirî) ra yew dewi mîyan ra geyrenî. Wexto ke şonî berê camî ver ra vênênî, azanê eşay veng (veyn) dano. Çerçî geyrayîşî ver eciz bîyo la ewnêno ke herkes semedê nimajkerdişî ra şono camî, şermeyê rîyê xo ver pîzeyê xo de vano "De ez zî ko (do) şêro cematî reydi di qamî (qomî) nimaj biko" û ageyreno lajê xo ra vano:

-Lajê mi, hewsarê (wesarê) qantirî tepîşî, şo berê camî ver di di deqîqey roşî, ez zî di qamî nimaj biko ke wa dewijî nêvajî "Çerçî nimaj nêkeno".

Aşmî aşma remezanî ya, yanî aşma rojî (rocî) ya. Şar nimajê terawîhan (terebihan) keno la haya çerçî bira aye (ayay) ra çin a. Laj qantirî kaş keno berê camî ver, weyra (uca) roşeno. Pîyê lajekî zî şono camî. Cemat dest pêkeno (bide keno) rêz beno, çerçî zî tim xo dano pey ser ke hema ke nimaj biqedîyo lajê xo bigîro, lezi rayîr bikewo (bikwo) û şêro dewa xo.

Nimajê terawîhan derg beno. Çerçî qewqizîyêno, qewqizîyêno lakîn veng a, nimaj nêqedîyêno. Inhewi o (ay) beyntar di silami dano, şono lajê xo het, vano:

-Lajê mi, lezi, lezi qantirî qulpê berî ra bestî, bê ti zî dest pê (bide) biki nimaj biki ke wa nimaj lezi biqedîyo. Qerezê melay çî yo ez nêzano la nimaj derg kerd.

Laj zî şono zere, dest bi nimaj keno. Nimaj erey (berey) qediyêno. Wexto ke cemat veciyêno teber, çerçî lajî ra vano:

-Lajê mi, ez hetana ke nimajî nêqedêno ti zî dewam biki; mi se kerd ti zî eynî ayhewa (winî) biki. Madem ke melay ma erey vistî, wa inhewi mela ma bipawo.

Dest pê kenî çar-çar ferzan pêsero-pêsero kenî. Mela paweno, paweno, nimajê çerçî nêqediyêno. Çerçî wexto ke silami dano, mela çerçî ra vano:

-Xalo, herhalde ti nimajê yew serri pêsero kenî!

Çerçî vano:

-Lahewlûwela! Ma va "Ma di qamî nimaj to reydi biki", to qerez kerd, nimaj derg kerd. De madem ke qerez o, qerezî rê qerez. Inhewi ti bipawi.

Mela vano:

-Xalo, heyran, çi qerezê mi to di esto? Nimajê terawîhan o!

Çerçî vano:

-Mela, ez terawîhan-merawîhan nêzana! Mi ti pawitî, ti zî mi bipawi! Wendoxê Vateyî,

De hetanî ewro (eyro) ma ziwane (zanê) dayka xo nêwendo-nênušto. Ewro îmkan esto. Ew eke (eki) ma nêwanî-nênusî, dêmek ma zî sey çerçî şermeyê rîyê xo ver şîy camî zere. Yanî ma şermeyê rîyê xo ver vanî ke "Ma kurd î" û sey çerçî ma eynadey kenî, ma vanî ke "Ma kurd î la ma ziwane xo zî nêwanenî-nênusenî!" De eke serra 2000î ra pey zî ma nêwanenî-nênusenî, no (ino) qerez çi beno?

Ma xo vîr a nêkî ke ma nîce-nîce birayê xo, pêçekê xo, mayê xo, piyê xo, dost û embazê xo seba kulturê xo, seba ziwane dayka xo û seba urf û edetanê xo dekerdî binê herri. Zaf embazê ke seba millet û welatî şehîd bîy, ma nêşîya înan kefen ro bipêşî. Kefenî ca verdî, ma dîynî ke katike (sere) parçe-parçe kerda, pîrnike (vinî) dira (cira) kerda, goş qerifnayo û ayhewa nêşute dekerdinî binê herri. De eke ma ziwane xo nêwanenî-nênusenî, dêmek ma nê embazê xo, dostê xo xo vîr a kerdî, xapênay.

Gelê embazan,

Eke ma di tikê (biney) fikir esto, ma bi hêşê xo, bi aqilê xo, bi wijdanê xo tena panc deqîqeyî bifikirî (duşunmiş bibî)! Hele ma nor û dora xo ra biewnî. Ma welatê xo di, her di gaman di gonî rişnaya. Ma nînan (inênan) bifikirî û qerar bidî. Ez nê qerarî hewaleyê mehkemeya wijdanê şima keno!

Silamî û hurmet. 14.07.2000

Umer AKENGÎN

Hepisxaneyê Saray - Tekirdag

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -XII

Ferhenga Kurdî (Kurmanct)-Frenst-XII

Celadet Alî BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
fig.: figuré
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

tenbûr, f. : cf. **tembûr**

tenbî : cf. **tembî**

tendûr, f. : cf. **tenûr**

tendûrek, f. : cratère, m.

teneke, f. : 1) fer blanc, m. 2) touque, f.

tenekeçi, m. : ferblantier, m.

tenê ⁽¹⁾:

bi tenê : seul, -e; seulement

teng : étroit, -e; serré, -e

Cih li min teng bûye. : Je suis à l'étroit,
Je me trouve dans l'embarras.

Destê wî teng e. : Il a des embarras
d'argent.

cih lê teng kirin : presser, embarrasser

teng, m. : sangle, f.

teng kirin : sangler

tengahî, f. : étroitesse, f.; difficulté, f.

tengal, f. : côté, m., égal, m.

tengani, f. : cf. **tengahî**

tengasi, f. : cf. **tengahî**

tengayî, f. : cf. **tengahî**

tengî, f. : cf. **tengahî**

tenik : mince, délicat, -e; espacé, -e

tenik bûn : s'amincir

tenik kirin : amincir

tenişt, f. : côté, m.

teniştî : de côté

tenî, f. : suite, f.

tentene, f. : 1) dentelle, f. 2) luxe, m.

tenûr, f. : four, m.

tenûrvan, m. : celui qui porte son pain au four

tep, f. : 1) ruse, f.

tep lê kirin : tromper

2) coup, m.

teperošk, f. : brique de bouse de mauvaise
qualité

tepetep, f. : préparatif, m.

tepike, m. : piège, m.

tepike : tremblant, -e

tepilek, f. : soucoupe, f.

tepisandin (bitepisine) : aplatir, battre

tepisin (bitepise) : s'aplatir

tepkêr : rusé, -e

tepo : rusé, -e

tepreş : perfide

teptep, f. : battement, m.

teptepa dil : battement de coeur

teqan (biteqe) : éclater

teqandin (biteqine) : faire éclater

teqdir, f. : appréciation, f.; estime, f.

bi teqdir : à peu près

teqdîra Xwedê : la volonté de Dieu

teqdir kirin : apprécier, estimer

teqdis, f. : sanctification, f.

teqdis kirin : sanctifier

teqil : lourd, -e

teqilandin (biteqiline) : soupeser, faire
éclater

teqilîn (biteqile) : éclater

teqin, f. : boue, f.

teqinandin (biteqinîne) : enliser

teqinîn (biteqine) : s'enliser

teqin (biteqe) : cf. **teqiyan**

teqlid, f. : 1) imitation, f.

teqlid kirin : imiter

2) cf. **textlît**

teqreq, f. : tonnerre, m.

teqsîm, f. : partage, m.

teqsîm kirin : partager

teqteq, f. : fusillade, f.

teqteqok, f. : pétard, m.

ter : mou, molle; frais, fraîche

ter û tol : svelte

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşt.

- teraf**, f. : cendre chaude
terah : cf. **ter**
terahî, f. : légume frais
teral : cf. **timbal**
terali, f. : cf. **timbali**
teraqî, f. : arbre
teraştin (biterêşe) : tailler
teratî, f. : fraîcheur, f.
teraz : verdoyant, -e; fertile
terazin, f. : sommet, m.
terazû, f. : balance, f.
terazûn, f. : terrain qui se couvre de gazon lors de la fonte des neiges
terbiye : éducation, f.; châtiment, m.
terbiye kirin : éduquer, châtier
terciman, m. : interprète, m.
tercime, f. : traduction, f.
tercime kirin : traduire
teredîn : toqué, -e; loufoque
teredîni, f. : loufoquerie, f.
teref, f. : côté, m.
terefandin (biterefine) : tailler
terefdar, m. : partisan, m.
terefdari, f. : parti, m.
terefe, f. : parasite, m.
tereke, m. : cf. **terahî**
teremêr : élégant, -e; soigné, -e
teres, m. : ruffian, m.
terez, f. : grêle, f.
terzin (?):
terih, f. : arbrisseau, m.
terhin, f. : estragon, m.
terik, m. : mouche à viande
terikandin (biterikîne) : quitter, abandonner
terikîn (biterike) : 1) se crevasser 2) chienner, chatter
teri, f. : queue de chien, de loup etc.
teriş, m. : rocher fendu
teritî, f. : fraîcheur, f.
terk, f. : 1) dos, m.; revers, m. 2) abandon, m.
terk kirin : abandonner
terkeser, m. : ermite, m.
terkeserî, f. : 1) ermitage, m. 2) renoncement, m.
terlan, m. : beau jeune homme
term, m. : 1) cauchemar, m. 2) cadavre, m.
termê Adem (?):
termê bêserî (?):
termê bilepikî (?):
Termê Mexêl : la grande ours
termê mezin : orion
termê vajî : régulus
terpilandin (biterpilîne) : choquer
terpilîn (biterpîle) : être choqué
terpîn, f. : bruit rythmé
ters, m. : bétail, m.
tertele : debout
tertele man : rester pour compte (fig.)
tertilandin (bitertilîne) : étourdir, décon-
 tenter
tertilîn (bitertile) : se déconter, se
 tromper
tertîb : ordonnancement, m.
tertîb kirin : ordonner, ranger
tertîbkar : ordonné, -e
tertûr, m. : ver, m.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1
3. Biewnîre (nîyade) notê 1
4. Biewnîre (nîyade) notê 1
5. Biewnîre (nîyade) notê 1

- tertûre**, m. : légume, m.
terz, m. : manière, f.; façon, f.
terzenû : nouveau, elle; récent, -e
tesdiq, f. : confirmation, f.
tesdiq kirin : confirmer, reconnaître
tesdiqname, f. : certificat, m.
teskere, f. : billet, m.
teskera nifûsê : carte d'identité
testezing, f. : arbre
teswîr, f. : photographie, f.
tesxîr, f. : 1) investissement, m. 2) fascination, f.
tesxîr kirin : investir, fasciner
teşiyok, f. : danse kurde
teşî, f. : quencuille, f.
teşk, f. : tendon d'Achille
teşkzirav : chétif, -ve
teşqe, f. : embarras, m.; ennui, m.
bi teşqe : ennuyé, -e; embarrassé, -e
teşt, f. : cuvette, f.
tet, m. : menotte, f. (petite main)
tetrexan, f. : maladie
tev : contraction de "di hev"
tev de : ensemble
tev bi : avec, ensemble
tevi hev : avec, ensemble
tev li hev : pêle-mêle
tevayî, f. : cf. **tebayî**
tevcivan, f. : relation, f.
tevda : nuisible, pervers, -e
tevdâyî, f. : perversité, f.
tevdîr, f. : cf. **tedbîr**
tever, f. : hachette, f.
tevger, f. : 1) place, f.; endroit, m. 2) allure, f.
tevil : mêlé, -e
tevil kirin : mêler
tevildim : pêle-mêle
tevin, f. : métier à tisser
tevir, f. : pioche, f.
tevir dan : piocher
tevizandin (bitevizine) : terrasser
tevizin (bitevize) : 1) avoir une crampe 2) s'étirer 3) s'abattre
tevnepîrk, f. : toile d'araignée
tevnik, f. : petit métier à tisser
tevnika pîrê : toile d'araignée
tevo, f. : brouillard, m.
tevşo, f. : doloire, f.
tevz, f. : raillerie, f.
tevz lê kirin : railler
tevzik, f. : recroquevillement, m.
tew, f. : couche, f.
tewa, f. : chose, f.
tewaf, f. : tournée rituelle
tewandin (bitewîne) : courber, plier, soumettre
tewang, f. : déclinaison, f.
tewaş, m. : beurre fondu
tewaw : cf. **temam**
tewe, f. : cf. **tobe**
tewekil, f. : résignation, f.
tewekil kirin : se résigner
tewekilî : résigné, -e
tewilandin (bitewilîne) : mettre à lécurie
tewilbaz, f. : gambade, f.
tewilbaz li xwe dan : gambader
tewirîn (bitewire) : fuir, passer (sommeil)
Xew li min tewirî : J'ai perdu le sommeil.
tewitîn (bitewite) : cf. **tebitîn**
tewr : du tout, jamais
tewr, m. : façon, manière
tewrî, f. : arbre
tewş : sans valeur, futile
tewtew : bravo
tewtewe : hableur, m.
texil, m. : fil, m.
texim, f. : direction, f.

texir (°):

texir kirin : déshabituer

texlît, m. : espèce, f.; sorte, f.; variété, f.

texlît, f. : sorte de fusil

texmîn, f. : évaluation, f.; appréciation, f.

bi texmîn : approximativement

texmîn kirin : évaluer

text, f. : lit, m.; divan, m.; trône, m.

texte, m. : planche, f.

textebend, m. : banc, m.

texterewan, f. : litière, f.

textik, m. : tabouret, m.

teyar, f. : jardin, m.

teyirîn (biteyire) : s'engourdir

teyisandin (biteyisine) : faire briller

teyisîn (biteyise) : briller, scintiller

teyr, m. : oiseau, m.

teyrê dunîkil : huppe, f.

teyrê hûr : faucon, m.

teyrê keçkan : vanneau, m.

teyrê kulê : sançonnet, m.

teyrê masiyan : héron, m.

teyrê mirîşha (°):

teyrê porî : francolin, m.

teyrê sabûnê (°):

teyrê şevê (°):

teyrok, f. : grêlon, m.

Teyrok li zadê me da. : Il a grêlé sur nos récoltes.

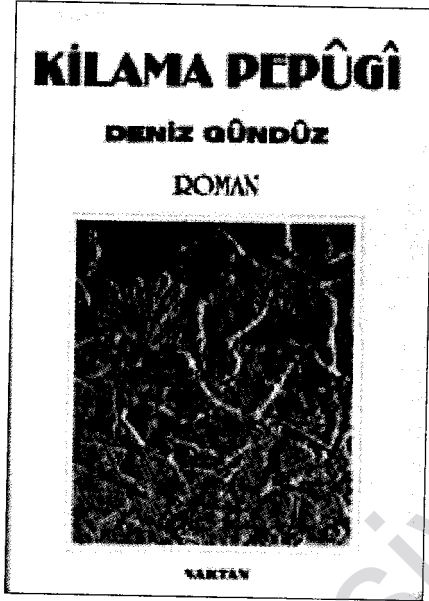
6. Biewnîre (nîyade) notê 1

7. Biewnîre (nîyade) notê 1

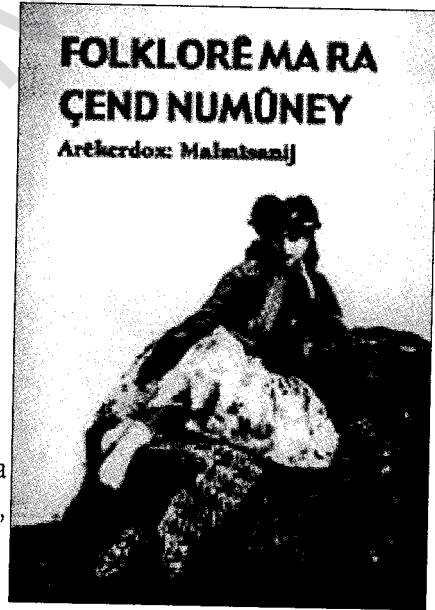
8. Biewnîre (nîyade) notê 1

9. Biewnîre (nîyade) notê 1

KITABÊ KIRMANCKI (ZAZAKI)-VII

42-Deniz Gündüz, Kilama Pepûgî, Vartan,
İstanbul, 2000, 536 r.

Malmîsanij (arêkerdox), Folklorê Ma ra
Çend Numûney, çapa newiye, İstanbul,
2000, 319 r.

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçi, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fıstık
G g	ga, giran, Gimgim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışık
Î î	isot, İran, İtalya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tırkiya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	yayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı

Gim gim

www.arsipindonesia.org